

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINIO PROCESO KATEDRA

RENATA PIVORIŪNIENĖ

Magistrantūros neakivaizdinių studijų
Civilinės teisės programos (kodas 62401S111)
II kurso CVTmn7-05 gr. studentė

JURIDINIO ASMENS DALYVIAI IR ORGANAI, JŲ TEISĖS IR PAREIGOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Lekt. Ramūnas Kontrauskas

Konsultantas:
Prof. dr. Stasys Vėlyvis

Vilnius,
2008

ĮVADAS	3
1. JURIDINIAI ASMENYS IR JŲ FORMOS. AKCINĖS BENDROVĖS IR UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS	6
2. BENDROVĖS DALYVIAI – AKCININKAI	11
2.1. Turtinės teisės	12
2.1.1. teisė gauti pelno dalį	12
2.1.2. teisės, susijusios su akcijų disponavimu ir įsigijimu	14
2.1.3. skolinimas bendrovei.....	20
2.2. Neturtinės teisės.....	20
2.2.1. teisė kreiptis į teismą	20
2.2.2. teisė gauti informaciją	25
2.2.3. balsavimo teisė ir teisė dalyvauti visuotiniame akcininkų surinkime	27
2.3. Pareigos	30
3. BENDROVĖS ORGANAI, KIEKVIENAM JŲ ĮSTATYMO NUSTATYTOS TEISĖS IR PAREIGOS.	32
3.1. visuotinis akcininkų susirinkimas.....	34
3.2. stebėtojų taryba.....	37
3.3. valdyba	38
3.4. direktorius.....	39
4. BENDROSIOS BENDROVĖS ORGANŲ PAREIGOS	45
4.1. veikti sąžiningai ir protingai	45
4.2. lojalumas ir konfidencialumas.....	47
4.3. interesų konflikto vengimas	48
4.4. juridinio asmens turto nenaudojimas.....	51
IŠVADOS	53
LITERATŪROS SĄRAŠAS	55
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Juridinio asmens sąvoka ir teisinis statusas vis dar nėra aiškiai suvokiamas, nors juridinis asmuo egzistuoja jau maždaug du tūkstantmečius. Romėnų teisėje tokio termino kaip “juridinis asmuo” nebuvo. Juridinio asmens sąvoka naudojama kaip juridinė priemonė įvedant į apyvartą nuosavybės terminą, vienokiu ar kitokiu būdu atskirtą nuo fizinių asmenų nuosavybės. Iš tikrųjų, prekinių-piniginių santykių, nuosavybės apyvartos tobulėjimas leido dalyvauti toje apyvartoje ne tik atskiriems žmonėms, bet ir tų žmonių grupėms, kurie užsiėmė komercine veikla. Atsirandant tokioms grupėms, tarp jų iškilo daugybė sudėtingų santykių, kuriems buvo būtinas valstybės vykdomas normatyvinis sureguliuavimas, t.y. juridinio asmens statuso, požymių, organizacijų rūšių, organizacinių-teisinių formų nustatymas. Kapitalistinės ūkininkavimo formos tobulėjimas, gamybos bei prekių ir paslaugų apyvartos augimas, centralizuotos gamybos sukūrimas, kapitalo koncentracija tokios gamybos sukūrimui iššaukė organizacinių-teisinių juridinių formų atsiradimo būtinybę. Juridinio asmens forma labiausiai tam tiko, ir reikėjo tik įstatymiškai įtvirtinti arba sukurti organizacines-teisines juridinio asmens formas, labiausiai atitinkančias ekonominės apyvartos poreikius ir numatančias valdymo ir nuosavybės ypatumus. Taigi, šiuolaikiniai civilinės teisės santykiai neišsivaizduojami be juridinių asmenų dalyvavimo juose.

Šio magistro baigiamojo darbo tema yra ne juridinio asmens sąvokos, o juridinio asmens dalyvių ir organų teisių ir pareigų atskleidimas. Kodėl tai svarbu? Kadangi juridinis asmuo yra teisinė – socialinė realybė neegzistuojanti fiziniu pavidalu, kyla klausimas, kaip juridinis asmuo gali įgyti ir įgyvendinti jam įstatymo laiduotas teises ir pareigas. Juk tai dažniausiai įmanoma tik atliekant teisiškai reikšmingus veiksmus. Kitaip sakant, juridinis asmuo gali įgyvendinti savo teisumą tik aktyviais fiziniais veiksmais. Susiduriame su dar vienu klausimu: kaipgi juridinis asmuo, nebūdamas fizine realybe, gali atlikti fizinius veiksmus? Taigi, juridinis asmuo veikia ir įgyvendina savo teisumą tik per fizinius asmenis. Šis atrodytų paprastas atsakymas leidžia atskleisti juridinio asmens kompleksiskumo problemą, kurios vienas iš aspektų yra tas, kad susidurdami su juridiniu asmeniu mes visuomet susidursime su jo teisumą įgyvendinančiais fiziniais asmenimis.

Prisiminkime pačią pradžią: fizinių asmenų, turinčių bendrus interesus, siekius ir tikslus bendradarbiavimas ir jungimasis į grupes ar organizacijas, kaip tik ir lėmė norą ieškoti išeities iš susidariusios padėties bei leisti įstatymų nustatyta tvarka kurti fizinių asmenų junginius tai yra juridinius asmenis. Todėl ir dabar, kaip matome, juridinis asmuo neatsiejamai susijęs su fiziniais asmenimis, kurie veikia juridinio asmens vardu. Būtent tokie fiziniai asmenys, kurie prisiima

juridinio asmens vardu teises ir pareigas, priima jo vardu sprendimus, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK) vadinami juridinio asmens dalyviais ir organais.

Sparčiai besivystančioje visuomenėje juridinių asmenų įsteigiama vis daugiau ir tema, liečianti juridinius asmenis, yra aktuali didžiąjai visuomenės daliai, kadangi vienaip ar kitaip ji susiduria su juridinio asmens veikla, egzistavimu, jo teikiamomis paslaugomis ar kitais būdais.

Pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema “Juridinio asmens dalyviai ir organai, jų teisės ir pareigos”- aktuali tuo, kad juridinio asmens veiklos efektyvumas ir rezultatyvumas yra tiesiogiai priklausomas nuo jo dalyvių ir organų tinkamo teisių įgyvendinimo ir pareigų atlikimo. Analizuojant pasirinktą temą, bus atskleidžiamos juridinio asmens dalyvių ir organų teisės bei pareigos, analizuojama jų tarpusavio sąveika.

Tyrimo objektas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas yra juridinių asmenų dalyviai ir organai, jų teisės ir pareigos.

Tyrimo dalykas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo dalykas yra juridinio asmens dalyvių ir organų bei jų teisių ir pareigų teisinis reglamentavimas bei praktinis įgyvendinimas. Šiame darbe bus apsiribojama tik akcinių bendrovių ir uždaryjū akcinių bendrovių (toliau – Bendrovė) dalyvių ir organų, jų teisių bei pareigų analize, neanalizuojant individualių įmonių, tikrųjų ūkinių bendrijų, komanditinių ūkinių bendrijų, investicinių bendrovių, valstybės įmonių, savivaldybės įmonių, žemės ūkio bendrovių, kooperatinių bendrovių ir kitų juridinių asmenų teisinių formų organų dalyvių bei organų, jų teisių ir pareigų.

Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į pasirinktą tyrimo dalyką, tiesioginis darbo tikslas yra išsiaiškinti, kokie gali būti Bendrovių dalyviai ir organai, aptarti ir išanalizuoti jų teises ir pareigas teoriniu bei praktiniu aspektu, taip pat išanalizavus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) formuojamą praktiką, atskleisti Bendrovių dalyvių ir organų teisių bei pareigų įgyvendinimo principus ir problemas.

Siekiant minėto magistro baigiamojo darbo tikslo, keliami tokie tyrimo **uždaviniai**:

- išsiaiškinti kas tai yra juridinis asmuo, kaip apibūdinamos akcinės ir uždarnosios akcinės bendrovės;
- aptarti Bendrovių dalyvius ir organus remiantis Lietuvos Respublikos (toliau – Lietuva) ir kitų valstybių teisės aktais bei mokslinė literatūra;
- išanalizuoti dalyvių, tai yra akcinkų, turtines ir neturines teises bei pareigas;
- aptarti Bendrovių organų teises bei pareigas, jų teisinę reikšmę;
- išnagrinėti Bendrovių dalyvių ir organų teisių bei pareigų tarpusavio sąveiką.

Šio darbo iškeltiems uždaviniams įgyvendinti, tyrimo metu kompleksiskai buvo panaudoti įvairūs teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai.

Teoriniai tyrimo metodai. Darbe plačiai naudojamas lyginimo metodas. Jis suteikia galimybę analizuoti Lietuvos ir kitų valstybių teisės aktus bei dokumentus, reglamentuojančius Bendrovių dalyvių ir organų sudėtį, jų teises ir pareigas. Padeda išsiaiškinti, ar kitų užsienio valstybių teisės aktuose juridinio asmens dalyvių ir organų, jų teisių ir pareigų reglamentavimas yra toks pat kaip Lietuvoje. Taip pat palyginti skirtingų mokslininkų požiūrius, LAT ir kitų pasaulio valstybių formuojamą praktiką nagrinėjamu klausimu.

Lyginamojo istorinio metodo pagalba buvo siekiama išsiaiškinti kaip buvo reglamentuojamos juridinio asmens dalyvių ir organų teisės ir pareigos skirtingais istoriniais laikotarpiais Lietuvoje ir kitose pasaulio valstybėse.

Apibendrinimo metodas tyrime buvo pasitelktas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms ir pasiūlymams suformuluoti.

Empiriniai tyrimo metodai. Darbe taikomas empirinis tyrimo metodas – teisiųjų dokumentų analizė. Šis metodas buvo naudojamas Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų bei dokumentų tyrimui.

Siekiant atskleisti Bendrovių dalyvių ir organų, jų teisių ir pareigų teisinio reglamentavimo bei praktinio taikymo problemas, darbe buvo naudojama nacionalinių teismų išnagrinėtų bylų analizė.

Literatūra. Pagrindiniais šio darbo šaltiniais yra galiojantis LR CK, šio kodekso komentaras, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (toliau – LR ABĮ), Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (toliau - LR VPĮ), kiti įstatymai ir teisės aktai, teisinė doktrina, mokslinė literatūra, publikacijos periodiniuose leidiniuose, V. Mikelėno, J. Kiršienės, V. Pakalniškio, R. Juškytės, P. Vaitkevičiaus, A. Kanonovič, P. Vaitkevičius, A. Tikniūtės, R. Greičiaus ir kitų lietuvių autorių bei Rusijos Federacijos (toliau – Rusija), Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės (toliau – Jungtinės Karalystė) bei kitų šalių autorių darbai. Darbe remiamasi LAT praktika.

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros, kuria buvo vadovaujama, sąrašas bei santrauka.

1. JURIDINIAI ASMENYS IR JŲ FORMOS. AKCINĖS BENDROVĖS IR UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS.

Jau Hamurabio kodekse buvo minimas juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, institutas.¹ Teisių ir pareigų subjektu senovės romėnų teisė laikė ne tik konkretų žmogų, bet ir tam tikrus abstrakčius subjektus, t.y. žmonių asociacijas.² Žymaus Romos teisininko Gajaus liudijimu, jau dvylikos lentelių įstatymuose buvo leidžiama jungtis į privačias korporacijas, jeigu tik jos neprieštaravo viešosios teisės normoms. Dvylikos lentelių įstatymai mini įvairias religines kolegijas, amatininkų profesines sąjungas ir pan.³ Taigi, manoma, kad juridinio asmens, kaip civilinės teisės subjekto, ūkinio gyvenimo savarankiško vieneto, idėja priklauso romėnų teisininkams. Nors jie ir nesuformulavo juridinio asmens sąvokos, tačiau realiame gyvenime juridiniai asmenys jau tada egzistavo. Romos teisininkai ne tik kad iškelė juridinio asmens idėją, bet ir suteikė jai praktinę išraišką, pagrindė juridinio asmens teismo sąvokas, pagrindinius juridinių asmenų tipus: *universitas personarum* (fizinųjų asmenų bendrija, turinti savo atskirą turtą, nepriklausantį ją sukūrusiems asmenims, ir teismumą), *universitas rerum* (turtas, skirtas tam tikram tikslui: pavyzdžiui, švietimui, mokslui, paramai ir pan.).

Prekinijų-piniginių santykių tobulėjimas lėmė, kad apyvartoje galėjo dalyvauti jau ne tik pavieniai fiziniai asmenys, turintys veiksmumą ir teismumą, bet ir tų žmonių tikslų įgyvendinimui įkurtos organizacijos. Atsiradus tokioms organizacijoms, kilo daug sudėtingų santykių, kuriems buvo būtinas valstybės vykdomas normatyvinis sureguliuojimas, tai yra juridinio asmens statuso, požymių, organizacijų rūšių, teisinių formų nustatymas.

Šiuolaikinėje civilinėje teisėje juridinis asmuo jau turi ir savo apibrėžimą. Daugelio šalių civiliniai kodeksai arba visiškai neapibrėžia juridinio asmens arba apibrėžia labai lakoniškai, bendrais bruožais.⁴ Dažniausiai tik išvardina esminius juridinių asmenų požymius arba tik klasifikuoja juridinius asmenis. Užsienio teisinėje literatūroje teigiama, kad juridinio asmens esmė – atskiras juridinio asmens teisinis tapatumas, nesutampantis su fizinių asmenų, sukūrusių juridinių asmenį, teisiniu tapatumu.⁵ Tai yra juridinio asmens veiklos trukmės neapibrėžtumas ir egzistavimas

¹ Mikelėnas V. Civilinė teisė. – Kaunas: Vija, 1998. P. 88-89.

² Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999. P. 248.

³ Nekrošius I., Nekrošius V. Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 94.

⁴ Kiršienė J., Pakalniškis V., Juškytė R., Vaitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 155.

⁵ Dine J. Company law. – Macmillan, 1994. P. 20.

nepriklausomai nuo jo dalyvių pasikeitimo ar pasibaigimo.⁶ Taip yra dėl to, kad juridinio asmens forma yra naudojama ne tik komercinių juridinių asmenų sukūrimo ir gyvavimo formoms, bet ir nekomercinių, tame tarpe ir tų, kuriuose dalyvauja valstybė.

Bendraisiais bruožais juridinis asmuo civilinėje teisėje apibūdinamas kaip įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri civiliniuose teisiniuose santykiuose reiškiasi kaip savarankiškas subjektas. Juridinio asmens esmė yra fiziniai asmenys, suvieniję savo pastangas tam tikram tikslui pasiekti. Tai yra sąjunga, kuri nėra sutapatinama su šios sąjungos nariais. Juridinis asmuo, kaip ir fizinis asmuo, turi valią, savo subjekto teises ir pareigas.

Juridiniai asmenimis vadinami kolektyviniai žmonių junginiai tačiau yra numatytas ir vieno asmens darinys, kuris turi atskirą turtą, gali savo vardu įgyti turtines bei asmenines neturtines teises bei turėti pareigas. Jis gali būti ieškovas ir atsakovas teisme, arbitraže ar trečiųjų asmenų teisme.⁷ Lietuvoje pirmą kartą galimybė steigti juridinį asmenį vienam (fiziniam ar juridiniam) asmeniui numatyta jau 1994 m. Tokia galimybė buvo numatyta LR ABĮ. Čia kalbama apie tai, kad akcines bendroves, turinčias juridinio asmens teises, gali steigti ir vienas asmuo.

Juridinio asmens apibrėžimas Lietuvoje yra pateikiamas LR CK 2.33 straipsnio (toliau – str.) 1 dalyje: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme“⁸. Visi ūkio subjektai, tokie kaip bankai, kredito įstaigos, draudimo organizacijos ir kitos valstybės valdžios, valdymo švietimo bei kitos įmonės, visuomeninės organizacijos, partijos yra juridiniai asmenys nors vykdo labai įvairią komercinę, kultūrinę, visuomeninę, mokslinę bei kitokią veiklą.

Juridiniai asmenys yra klasifikuojami pagal: 1) teismo turinį ir 2) atsakomybės pagal prievolės ribas. Taigi, pagal pirmąjį kriterijų juridiniai asmenys skirstomi į viešuosius ir privačiuosius. Pagrindinis juridinių asmenų skirstymo į viešuosius ir privačiuosius kriterijus yra steigėjų interesas.

Privatieji juridiniai asmenys yra tokie, kurių tikslas – tenkinti privačius steigėjų interesus. Sąvoka „privatus interesas“ reiškia bet kokią materialią naudą (pelno dalies, turto prieaugio, paslaugų, galimybių padidinimą ir kt.), kurią gauna ar siekia gauti privatūs asmenys – juridinio asmens steigėjai arba dalyviai. Privatiems juridiniams asmenims yra būdingas bendrasis teismus, tai yra, kad jie gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminytė. Privatieji juridiniai

⁶ Meškys L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 4(82). P. 62.

⁷ Vasarienė D. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P. 30.

⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

asmenys gali būti pelno siekiantys, pavyzdžiui, įmonės, ir pelno nesiekiantys, pavyzdžiui, daugiabučių namų savininkų bendrijos. Tačiau paprastai ne pelno organizacijos priskiriamos prie viešųjų juridinių asmenų, nors daugiabučių namų savininkų bendrijos tenkina privačius jos narių interesus.

Viešaisiais juridiniais asmenimis yra laikoma valstybės ar savivaldybės, jų institucijų ar kitų asmenų, nesiekiančių naudos sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus. Viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslas – tenkinti viešuosius interesus, o privačiųjų – tenkinti steigėjų, dalyvių interesus. Viešieji juridiniai asmenys nesiekia pelno. Viešųjų juridinių asmenų dalyvavimas civilinėje apyvartoje yra pagrįstas tik materialiniu aprūpinimu pagrindinės veiklos, kurios tikslas yra tenkinti viešuosius interesus, o ne dalyvauti turtiniuose civiliniuose santykiuose. Viešojo juridinio asmens steigėjas (kuris gali būti tiek viešas, tiek privatus) negauna iš jo jokios materialios naudos. Sąvoka „viešieji interesai“ reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, taip pat žmonių gerovei. Viešųjų interesų požymis yra jų bendrumas kiekvieno asmens atžvilgiu. Viešieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams. Viešajam juridiniam asmeniui draudžiama vykdyti tokią veiklą, kuri nenurodyta jų įstatuose arba jo veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Viešųjų juridinių asmenų teisinės formos gali būti: valstybė, savivaldybė, valstybės ir savivaldybės įmonės, įstaigos, valstybės ir savivaldybių institucijos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir bendrijos, profesinės sąjungos ir kt.

Valstybės kaip juridinio asmens ypatumas yra tas, kad ji turi politinę valdžią ir suverenitetą, dėl to ji pati reguliuoja turtinius santykius priimdama įstatymus ir nustato civilinės teisės subjektams privalomas taisykles bei ginčų sprendimo tvarką. Valstybės ir savivaldybės įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per atitinkamas valstybės ir savivaldybių valdymo institucijas.⁹ Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 3 str. nurodytos tam tikros įmonės steigėjos (dalyvės) teisės, kurios dėl būtinumo atskirti privačius juridinių asmenų dalyvių ir pačių juridinių asmenų (ar kitų interesų grupių) interesus ir juos suderinti, negali būti įgyvendinamos privatiems juridiniams asmenims. Todėl valstybės ar savivaldybės įmonės yra priskiriamos prie viešųjų juridinių asmenų.

Pagal teisnumo turinį juridiniai asmenys yra neribotos civilinės atsakomybės ir ribotos civilinės atsakomybės. Neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys yra: individualios įmonės ir ūkinės bendrijos. Individuali įmonė yra neinkorporuota įmonė, kuri asocijuojasi su fiziniu asmenis

⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

– komersanto, verslininko individualia komercine ūkine veikla. Ūkinė bendrija yra juridinis asmuo įsteigtas kelių fizinių ir (ar) juridinių asmenų jungtinės veiklos sutartimi vykdyti ūkinę komercinę veiklą. Pagal teisinę formą yra išskiriamos tokios ribotos civilinės atsakomybės įmonės: akcinės, kooperatinės ir žemės ūkio bendrovės. Kooperatinės bendrovės yra privatūs ribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys, kurie įsteigiami kelių fizinių ir (ar) juridinių asmenų, skirti narių ekonominiams, ūkiniais ir socialiniams poreikiams tenkinti, veikiantys narių iniciatyva ir rizika. Kooperatinių bendrovių porūšis – žemės ūkio bendrovės, kurios yra privačios, ribotos civilinės atsakomybės, kuriose pajamos per ūkinius metus už žemės ūkio produkciją ir suteiktas paslaugas žemės ūkiui sudaro daugiau kaip 50 % visų realizavimo pajamų.

Italijos Respublikoje (toliau – Italija) juridiniai asmenys yra klasifikuojami į privačiuosius (steigiami privačiųjų asmenų iniciatyva tam tikriems privatiems tikslams) ir viešuosius (steigiami pagal įstatymą arba administracinį aktą, siekiant patenkinti viešuosius interesus) juridinius asmenis. Prancūzijos Respublikoje (toliau – Prancūzijoje) civilinė teisė išskiria tokias juridinių asmenų rūšis: asociacijas (paprastai pelno nesiekiančias), prekybos bendrijas ir bendroves. Vokietijos Federacinėje Respublikoje (toliau – Vokietija) juridiniai asmenys skirstomi į susivienijimus (sukurtus tam tikram tikslui pasiekti, kurie gali būti tiek pelno nesiekiantys tiek ir pelno siekiantys) ir įstaigas. Jungtinėje Karalystėje skiriamos: visuomeninės korporacijos ir kolektyvinės korporacijos. JAV teisėje yra skiriamos asociacijos (jos rūšis yra bendrija) ir korporacijos.

Kaip jau aptarėme įvade, šiame darbe nagrinėsime tik akcines bendroves ir uždarąsias akcines bendroves. Bendrovė yra vyraujanti verslo organizacijos forma Lietuvoje. Bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis. Jungtinėje Karalystėje, anot D.Keenan ir S.Riches, taip pat dominuoja ribotos atsakomybės bendrovės¹⁰. Bendrovė leidžia sukaupti kapitalą, kuris reikalingas tam tikriems gamybiniais, prekybiniais ar kitokiems komerciniams tikslams pasiekti, gauti pelną¹¹. Ji už savo prievoles atsako tik savo turtu. Bendrovėje nustatomi valdymo organai ir jų kompetencijos, sprendimų priėmimo organų eiliškumo tvarka, veikimo Bendrovės vardu galimybės, atsakomybės pasiskirstymas ir pan. Bendrovių veiklą Lietuvoje reglamentuoja LR CK, LR ABĮ, LR VPĮ ir kiti įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai.

2004 m. balandžio 29 d. priėmus Lietuvos Respublikos Europos bendrovių įstatymą, buvo įtvirtinta nauja bendrovių rūšis – Europos bendrovė. Europos bendrovėms, kurių buveinė yra

¹⁰ Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005. P. 145.

¹¹ Vaitkevičius V., Vėlyvis S., Mikelėnas V., Vileita A. ir kt. Civilinė teisė. – Vilnius: Vijusia, 1997. P. 153.

Lietuvoje, *mutatis mutandis*¹² taikomos Lietuvos teisės normos, reglamentuojančios akcines bendroves.¹³

Pagal organizavimo formą Bendrovės skirstomos į atviro tipo ir uždaro tipo bendroves. Prancūzijos prekybos draugijų įstatymo 73 str. sakoma, kad akcinė bendrovė – tokia draugija, kurios kapitalas padalytas į akcijas ir kuri steigiama asmenų, atsakančių už nuostolius ir prievolės tik įnašų suma. Steigėjų (dalyvių) skaičius negali būti mažesnis negu 7.¹⁴

Lietuvoje atviro tipo bendrovės, tai bendrovės, kurių įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 150 000 Lt. Jos akcijos gali būti platinamos bei jomis turi būti prekiaujama viešai ir vadovaujantis vertybinių popierių rinką reglamentuojančiais teisės aktais. Jų akcijos gali būti tik nematerialios (pažymimos įrašais vertybinių popierių sąskaitose). Vokietijos akcinių bendrovių įstatyme nurodoma, kad Bendrovė yra tokia draugija, kuri turi teisės subjekto statusą, pagal prievolės kreditoriams atsako tik draugijos turtu ir Bendrovės kapitalas padalytas į akcijas¹⁵.

Tuo tarpu uždaro tipo bendrovės įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 10000 Lt. Joje negali būti daugiau kaip 250 akcininkų. Jos akcijos negali būti platinamos bei jomis negali būti prekiaujama viešai, jei įstatymai nenumato kitaip. Jos akcijos gali būti materialios (pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus reikalavimus atspausdinti dokumentai) ir nematerialios.

Bendrovių viena ypatybių yra ta, kad Bendrovių turto savininkai Bendrovių valdymui turi tiek įtakos, kiek jiems priklauso Bendrovės turto, t.y. akcijų. Bendrovės gali sukaupti reikiamą kapitalą, reikalingą dideliems ir sudėtingiems gamybos bei kitokiems verslo uždaviniams spręsti. Akcininkams pelnas paskirstomas dividendų forma. Veiklos kontrolę apsunkina tai, kad ne visi akcininkai turi reikiamą pasiruošimą, kad galėtų kontroliuoti bendrovę.

¹² Mutatis mutandis – iš lotynų kalbos “su atitinkamais pakeitimais”.

¹³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 92.

¹⁴ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 63.

¹⁵ Ten pat. P. 63.

2. BENDROVĖS DALYVIAI – AKCININKAI

Juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir pan.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu.¹⁶ Juridinio asmens dalyviai įstatymuose, reglamentuojančiuose konkrečias juridinių asmenų teises formas, vadinami įvairiai, pavyzdžiui, Bendrovės – akcininkas, ūkinės bendrijos – tikrasis narys, narys komanditorius, profesinės sąjungos – narys, visuomeninės organizacijos – narys, valstybės įmonės – steigėjas ir kt. Nuo juridinio asmens teisinės formos priklauso ir jo dalyvio dalyvavimo juridinio asmens veikloje laipsnis ir pobūdis. Akcinių bendrovių ir uždarų akcinių bendrovių dalyviai yra akcininkai. Akcininkai yra tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję Bendrovės akcijų. Taigi, akcininkais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurių interesai, tikslai, investicinės perspektyvos ir galimybės sutampa. Pagal LR VPĮ 2 str. 2 punktą akcininkas – asmuo, kuris turi: 1) emitento¹⁷ akcijų, įsigytų savo vardu ir savo sąskaita; 2) emitento akcijų, įsigytų savo vardu, bet kito fizinio arba juridinio asmens naudai; 3) depozitoriumo išduotų akcijų pakvitavimą. Akcininkas yra ne nuosavybės turėtojas, o teisės į bendrosios dalinės nuosavybės dalį ir jos teikiamą proporcinę naudą turėtojas¹⁸.

Jau steigiant Bendrovę visi Bendrovės steigėjai turi įsigyti Bendrovės akcijų ir tapti jos akcininkais. Esant tik vienam Bendrovės akcininkui, duomenys apie jį ir apie tai, kad jis yra vienintelis Bendrovės akcininkas turi būti nurodomi Juridinių asmenų registre.

Akcija pažymi jos savininko dalį Bendrovės įstatiniame kapitale, o taip pat suteikia jam turtinių bei neturtinių teisių. Akcijos – tai vertybiniai popieriai, patvirtinantys jų savininko (akcininko) teisę dalyvauti valdant Bendrovę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti dividendą, teisę į dalį Bendrovės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises¹⁹. Pagal Jungtinės Karalystės teisę akcijos gali būti skirstomos į paprastąsias, privilegijuotąsias, išpirktas ir su atidėtu mokėjimu, tačiau jos visos suteikia tam tikras individualias teises²⁰.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

¹⁷ Emitentas – asmuo, siūlantis leisti ar leidžiantis savo vertybinius popierius. Lietuvoje įsteigtas juridinis asmuo yra laikomas emitentu: a) jeigu jo vertybiniais popieriais leista prekiauti rinkoje Lietuvoje ir (ar) kitoje valstybėje narėje; b) arba nuo 2005 m. liepos 12 d. jo išleistų vertybinių popierių prospektą patvirtino Vertybinių popierių komisija ir šio prospekto pagrindu jo išleisti vertybiniai popieriai buvo siūlomi viešai ar įtraukti į prekybą reguliuojamoje rinkoje; c) kitas asmuo, jeigu jo išleisti vertybiniai popieriai siūlomi viešai.

¹⁸ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 61.

¹⁹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 33.

²⁰ Kelly D., Holmse A. Business law. - London: Cavendish Publishing Limited, 1994.

Pagal suteikiamas teises akcijos skirstomos į paprastąsias ir privilegijuotąsias. Paprastosios yra akcijos, kurios nesuteikia jų savininkams jokių išimtinių tiesių. Jos sudaro pagrindinę dalį Bendrovės akcijų. Privilegijuotosios akcijos suteikia jų savininkams tam tikras išimtines turtines (paprastai garantuojami nustatyto dydžio dividendai ir jų išmokėjimas pirmumo tvarka) ir neturtines teises (įstatuose gali būti nustatoma, jog privilegijuotųjų akcijų savininkai neturi balsavimo teisės, negali būti renkami į Bendrovės valdymo organus ir pan.). Keisti paprastąsias akcijas į privilegijuotąsias yra draudžiama. Esant toms pačioms aplinkybėms visi tos pačios klasės akcijų savininkai turi vienodas teises ir pareigas²¹.

Bendra Bendrovės valdymo taisyklė – akcininkai neturi teisės kontroliuoti kasdienės Bendrovės vykdomos veiklos²², tačiau akcininkai turi galimybę įgyvendinti kontrolę per savo įgaliojimus, keisti įstatus ir tvirtinti esminius pokyčius Bendrovėje²³. Individualiai akcininkai veikia kaip Bendrovės steigėjai (Lietuvoje galioja privalomas reikalavimas steigėjui įsigyti Bendrovės akcijų), kaip akcijas apmokantys asmenys ir tokiu būdu užtikrina Bendrovės egzistavimą. Kolegialiai akcininkai atlieka visuotiniam akcininkų susirinkimui priskirtas funkcijas.

V.V.Dolinską pagrindines akcininkų teises skirsto į dvi grupes. Pirmajai grupei priskiria teisę gauti dividendus, akcininkų akcijų nuosavybės teisę ir kt. Antrajai grupei priskiria teisę gauti informaciją, teisę teikti pasiūlymus dėl visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės, siūlyti kandidatus į renkamus Bendrovės organus ir kt. Taigi, V.V.Dolinską mano, kad Bendrovės akcininkų teises galima skirstyti į turtines ir neturtines.²⁴

Lietuvoje akcininkų turtines ir neturtines teises bei pareigas nustato LR ABĮ ir kiti įstatymai, taip pat Bendrovės įstatatai. Toliau šiame darbe jas ir nagrinėsime.

2.1. Turtinės teisės

2.1.1. teisė gauti pelno dalį

Dividendus turi teisę gauti akcininkai, kurie visuotinio akcininkų susirinkimo, paskelbusio dividendus, dienos pabaigoje (akcinėje bendrovėje – teisių apskaitos dienos pabaigoje) buvo Bendrovės akcininkai ar kitokiu teisėtu pagrindu turėjo teisę į dividendus.

²¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 33.

²² Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55(47). P. 74.

²³ Sheikh S., Rees W. Corporate Governance and Corporate Control. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995. P. 61.

²⁴ Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции. - Москва: Волтерс Клувер, 2006. С. 580.

Dividendas yra akcininkui paskirta pelno dalis, proporcinga jam nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliai vertei. Privilegiuotosiomis akcijomis akcininkui gali būti suteikta teisė gauti didesnius dividendų procentus. Paprastųjų akcijų savininkų teisė į dividendą įgyvendinama tik po to, kai yra įgyvendintos privilegiuotųjų akcijų savininkų turtinės teisės. Jeigu akcija nevisiškai apmokėta ir jos apmokėjimo terminas nepasibaigęs, akcininko dividendas mažinamas proporcingai neapmokėtos akcijos kainos daliai. Jeigu akcija ne visiškai apmokėta ir apmokėjimo terminas yra pasibaigęs, dividendas nemokamas. Gali būti mažinamas ir apmokėtų akcijų dividendas, jeigu už jas baigta mokėti tais finansiniais metais, už kuriuos skiriamas dividendas, tačiau tai turi būti nustatyta Bendrovės įstatuose.

Dividendai negali būti paskelbti ir išmokėti akcininkams, jei: a) Bendrovės nuosavas kapitalas yra mažesnis arba išmokėjus dividendus taptų mažesnis už įstatinį kapitalą; b) Bendrovė yra nemoki arba, išmokėjus dividendus, ji taptų nemoki; c) finansinių metų rezultatas yra nuostolingas. Jungtinėje Karalystėje akcininkų teisė į dividendus yra priklausoma nuo to, ar yra pakankamas paskirstomasis pelnas²⁵.

Kai visuotinis akcininkų susirinkimas savo sprendimu paskiria akcininkams dividendus, šiuo sprendimu Bendrovė įsipareigoja akcininkams. Bendrovei neišmokėjus dividendų akcininkams per vieną mėnesį nuo sprendimo paskirstyti pelną priėmimo dienos, akcininkai turi teisę išsireikalauti iš Bendrovės dividendą. Jie tai gali padaryti kaip Bendrovės kreditoriai. Belgijos Karalystės (toliau – Belgija) įmonių įstatyme taip pat minima akcininko teisė dividendą išsireikalauti iš Bendrovės kaip jos kreditoriui²⁶.

Taigi, akcininko teisė gauti dividendus yra pagrindinė akcininko teisė, o Bendrovės - pagrindinė pareiga akcininkams. Kadangi dividendai gali būti išmokami tik pinigais, tai yra piniginė prievolė²⁷. Atrodytų normalu, kad Bendrovė turi siekti jog dividendai būtų kuo didesni. Tokia situacija susiklosto, kai akcininkais yra fiziniai asmenys, nes jie įsigyja Bendrovės akcijas norėdami gauti dividendų. Tačiau situacija keičiasi, kai akcininkais tampa juridiniai asmenys. Juridiniai asmenys siekia turėti kitų Bendrovių akcijas paprastai norėdami turėti įtakos valdant jas arba turėdami tikslą pratęsti gamybos procesą, o ne gauti dividendų.²⁸

Lietuvoje nėra privalomo minimalaus dividendo mokėjimo pareigos, todėl nėra ir akcininkų jo reikalavimo teisės. Teisė gauti dividendą paprastai priklauso nuo daugumos akcininkų

²⁵ Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005. P. 177.

²⁶ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (2) // Juristas. 2006, Nr. 11. P. 35.

²⁷ Kiršienė J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23). P. 75.

²⁸ Kiršienė J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 93.

sprendimo. Būtent dauguma priima sprendimą paskirstyti pelną ir išmokėti dividendus. O kaip tuomet įgyvendinama smulkiojo akcininko teisė juos gauti? Vienose valstybėse teisė gauti dividendus laikoma bendra turtine akcininkų teise, o dividendai yra laikomi akcininkui paskirta pelno dalimi, proporcinga jam nuosavybės teise priklausančių akcijų normaliai vertei, tuo tarpu kitose valstybėse – tai specifinė smulkiųjų akcininkų teisė, minimalūs dividendai mokami ne nusprendus visuotiniam akcininkų susirinkimui, o privalomai akcininkams pareikalavus.²⁹

Galime teigti, kad Lietuvos įstatymai suteikia akcininkams teisę gauti dividendus, tačiau neužtikrina šios teisės įgyvendinimo visiems akcininkams. Tokia situacija susiklosto dėl to, kad šios teisės įgyvendinimas priklauso nuo daugumos akcininkų sprendimo, priimto visuotiniame akcininkų susirinkime. Netgi tokiu atveju, kai Bendrovė dirba pelningai, akcininkų teisė į dividendus gali likti neįgyvendinta. Šios situacijos sprendimas galėtų būti toks, kad būtų numatoma galimybė steigiant Bendrovę Bendrovės įstatuose numatyti minimalų privalomąjį dividendą. Tokiu atveju būtų galima apginti smulkiųjų akcininkų teisę gauti dividendą. Tačiau yra ir kita problema: paprastųjų akcijų savininkų teisė į dividendą įgyvendinama tik po to, kai yra įgyvendintos atitinkamos privilegijuotųjų akcijų savininkų teisės.

Likvidavus Bendrovę ir atsiskaičius su kreditoriais, Bendrovės akcininkai turi teisę į dividendus ir kitą Bendrovės turtą. Pirmiausia, išmokamas sukauptas dividendas privilegijuotųjų akcijų su kaupiamuoju dividendu savininkams. Likęs Bendrovės turtas padalijamas akcininkams proporcingai jiems nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliai vertei.

2.1.2. teisės, susijusios su akcijų disponavimu ir įsigijimu

Viena iš akcininkų nuosavybės teisių yra disponavimas akcijomis, t.y. teisė jas parduoti, padovanoti, kitaip perleisti ar palikti testamentu.

Daugumos valstybių įstatymai (Lietuvos taip pat) numato dvejopo pobūdžio akcininkų pirmumo teises, susijusias su akcijų įsigijimu: a) pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas, b) pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas. Kuo gi šios dvi teisės skiriasi? Pirmą, pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas taikoma tik uždaro tipo bendrovės akcininkų akcijų pardavimo atveju, o pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas – išleidžiant tiek uždaro tipo bendrovės, tiek atviro tipo bendrovės akcijas. Antra, pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas kyla akcijų perleidimo (pardavimo) atveju (antrinėje akcijų apyvartoje), o pirmumo teisė įsigyti naujai

²⁹ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (2) // Juristas. 2006, Nr. 11. P. 35.

išleidžiamas akcijas – naujų akcijų išleidimo (kapitalo didinimo) atveju (pirminėje akcijų apyvartoje). Trečia, pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas įpareigoja akcijas parduoti akcininką, o pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas – akcijas išleidžiančią Bendrovę.

Pirmenybę įsigyti visas parduodamas Bendrovės akcijas turi esami Bendrovės akcininkai už kainą, ne mažesnę nei akcininkas ketino jas parduoti.

Pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas tikslas yra suteikti Bendrovės akcininkams apsaugą nuo jų turimų akcijų dalies kapitale mažėjimo. Yra reikalaujama, kad įgyvendinant šią teisę, Bendrovei išleidžiant naujas akcijas, turi būti užtikrinama galimybė esamiems akcininkams įsigyti akcijas proporcingai jų daliai kapitale prieš parduodant akcijas kam nors kitam. Turima mintyse, kad kiekvienas akcininkas turi turėti vienodas galimybes apginti savo procentinę dalį Bendrovės kapitale. Akcininkams tai yra labai svarbu. Pirmiausiai dėl to, kad neįsigijus naujai išleidžiamų akcijų, proporcingai jo turimam kiekiui kapitale, jo įtaka Bendrovės kontrolėje gali sumažėti. Tokiu būdu gali iš esmės pasikeisti Bendrovės kontrolės balansas.

Pirmumo teise įsigyti Bendrovės išleidžiamų akcijų gali pasinaudoti Bendrovės akcininkai proporcingai nominaliai vertei akcijų, kurios jiems nuosavybės teise priklauso visuotinio akcininkų susirinkimo, priėmusio sprendimą padidinti įstatinį kapitalą papildomais įnašais, dienos pabaigoje (akcinėje bendrovėje – teisių apskaitos dienos pabaigoje).³⁰ Tuo atveju, kai Bendrovė, turinti skirtingų klasių akcijų, didina įstatinį kapitalą, išleisdama vienos klasės akcijų emisiją, pirmiausiai, pirmumo teise pirkti išleidžiamas akcijas gali pasinaudoti tie akcininkai, kurie turi išleidžiamų akcijų klasės akcijų, o tik po to visi kiti akcininkai.

Kalbant apie pirmumo teisę įsigyti parduodamas Bendrovės akcijas kai kuriose valstybėse turima mintyje ir pačios Bendrovės pirmumo teisė įsigyti minėtas akcijas. Pavyzdžiui, Rusijos Federacinės Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nurodoma, kad įstatuose gali būti numatyta ir pačios Bendrovės pirmumo teisė įsigyti akcininko parduodamas akcijas, jeigu kiti akcininkai šia savo turima pirmumo teise nepasinaudoja.³¹

Akcininkai yra tarsi bendrosios dalinės nuosavybės savininkai, todėl tai, jog jie turi pirmumo teisę pirkti parduodamas akcijas, yra labai panašu į bendrosios dalinės nuosavybės turto pardavimo reglamentavimą LR CK. Prieš parduodant akcijas tretiesiems asmenims, pirmiausia reikia pasiūlyti jas pirkti kitiems tos Bendrovės akcininkams ir šie turi teisę pasinaudoti pirmumo teise jas įsigyti. Pavyzdžiui, Rusijos Federacinės Respublikos akcinių bendrovių įstatyme yra

³⁰ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 33.

³¹ Bitė V., Kiršienė J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas // Jurisprudencija. 2008, Nr. 5(107). P. 62.

nurodyta galimybė akcininkams, kurių pirmumo teisė pažeidžiama, teismine tvarka pareikalauti pripažinti pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimą jiems. O štai Ispanijos Karalystės (toliau – Ispanija) Aukščiausiasis Tribunolas 2005 metais savo sprendimu konstatavo, jog kiti akcininkai neturi jokios teisės įsigyti akcijas už pripažintoje negaliojančia sutartyje (dėl pirmumo teisės pažeidimo) nurodytą kainą ir sąlygas.

Ši pirmumo teisė yra svarbi akcininkams, kadangi jiems yra svarbu, kas bus kiti Bendrovės akcininkai. Jiems rūpi, kas gali tapti jų savininkais perleidus akcijas, nes naujas akcininkas gali nulemti Bendrovės kontrolę ar netgi valdymą. Pirmumo teisė įsigyti parduodamas ar naujai išleidžiamas akcijas yra tarsi apribojimas dėl akcijų pardavimo trečiajam asmeniui, taigi tokiu būdu yra apsaugomi jau esantys Bendrovėje akcininkai nuo nepageidaujamų trečiųjų asmenų, siekiant efektyviau ir ekonomiškiau valdyti Bendrovę.

Pagal LR ABĮ 47 str. pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo, apie ketinimą parduoti akcijas, gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai, jeigu įstatuose nenumatyta kitaip. Ši įstatymo formuluotė leidžia suprasti, kad pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas yra taikoma visais atvejais, tai yra ir tuomet, kai akcijos parduodamos tretiesiems asmenims, ir tuomet, kai jos parduodamos kitiems tos Bendrovės akcininkams. Kai kurių valstybių, pavyzdžiui, Estijos, Latvijos, Rusijos įstatymai numato, kad kiti Bendrovės akcininkai turi pirmumo teisę įsigyti Bendrovės parduodamas akcijas tik tuomet, kai jos yra parduodamos tretiesiems asmenims. Kai jos yra parduodamos kitiems Bendrovės akcininkams – pirmumo teisė netaikoma. Ar nebūtų geriau pasinaudoti kitų šalių praktika ir leisti Bendrovei pačiai nuspręsti, ar pirmumo teisė įsigyti parduodamas Bendrovės akcijas bus taikoma jas parduodant tretiesiems asmenims, ar parduodant ir kitiems Bendrovės akcininkams. Jos tai galėtų numatyti savo įstatuose.

LAT nagrinėjo klausimą dėl varžytynių metu skolininko (šiuo atveju akcininko) parduodamas akcijas ir pirmumo teisės jas pirkti kitiems Bendrovės akcininkams. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau LR CPK) sprendimų vykdymo procesą reglamentuojančios normos nenustato Bendrovių akcininkų pirmumo teisės pirkti LR CPK 704 str. 1 dalyje nustatytu pagrindu parduodamas Bendrovės akcijas. Šiame straipsnyje nustatyta skolininko teisė pačiam susirasti turto pirkėją iki varžytynių. Teismo sprendimo įvykdymo požiūriu nėra reikšminga, kas - kiti Bendrovės akcininkai, ar skolininko surastas pirkėjas – sumokės įsiskolinimo sumą ir vykdymo išlaidas, tačiau Bendrovės akcininkų teisių apsaugos, o neretai veiklos garantijų požiūriu, yra reikšminga, ar perleidžiamos LR CPK tvarka iki varžytynių Bendrovės akcijos pereis nuosavybėn tretiesiems asmenims, ar Bendrovės akcininkams. Tais atvejais, kai skolininkas

naudojasi jam LR CPK 704 str. 1 dalyje nustatyta teise, Bendrovės akcininkų pirmumo teisė išlieka, tai yra skolininkui tenka pareiga LR CPK 704 str. numatytu būdu parduodamas akcijas pirmiausia pasiūlyti Bendrovės akcininkams remiantis LR ABĮ 47 str. 1 dalimi. Pagal minėtą straipsnį akcininkas apie parduodamas akcijas turi pranešti Bendrovei. Taigi, akcininkas-skolininkas turėtų pranešti Bendrovei apie jo iš varžytynių parduodamas akcijas ir turi būti veikiama taip, kad visi pirmenybės teisės įgyvendinimui skirti veiksmai nepaneigtų tokios teisės. Tokiu būdu atsiradus akcininkui, kuris nori pirkti parduodamas akcijas ir sumokėjęs reikiamą pinigų sumą į antstolio deponitinę sąskaitą, būtų įgyvendinta akcininkų pirmumo teisė pirkti akcijas ir skolininko teisė parduoti akcijas savo surastam pirkėjui iki varžytynių pradžios.³²

Taip pat LR ABĮ neaptaria galimybės Bendrovėms savo įstatuose numatyti, kad jos visiškai atsisako akcininkų pirmumo teisės pirkti parduodamas akcijas. Kitose valstybėse galimybė panaikinti pirmumo teisę taip pat nėra numatoma. Yra kalbama tik apie tai, kad Bendrovės įstatuose galima numatyti ir kitokias pirmumo teisės įgyvendinimo procedūras. LR ABĮ taip pat minima frazė „jeigu įstatuose nenustatyta kitaip“, tačiau čia tikriausiai turima mintyje tai, kad įstatuose galima numatyti tik kitokius akcininkų, turinčių pirmumo teisę, nustatymo kriterijus, tokius kaip, pavyzdžiui, kad pirmumo teisę turi akcininkai, buvę akcininkais ne pranešimo gavimo, o akcijų pardavimo dieną. Kaip matome, pačiame įstatyme reglamentuojant pirmumo teisę yra neaiškumų.

Dar panagrinėkime atsisakymą pasinaudoti pirmumo teise įsigyti parduodamas Bendrovės akcijas. Ar gali akcininkas iš anksto atsisakyti pasinaudoti minėta pirmumo teise? Ar išankstinis atsisakymas nuo pirmumo teisės nėra teisnumą ribojantis sandoris? Viena iš subjektinių teisių yra LR ABĮ nustatyta akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas. Anot prof. A.Vaišvilos „teisės normų suteiktas asmeniui leidimas turėti, įgyti subjektines teises ir pareigas“ ir yra teisnumas. Pirmumo teisė įgyti parduodamas akcijas atsiranda tik esant nustatytai juridinių faktų sudėčiai, tai yra: 1) jei vienas ar keli Bendrovės akcininkai ketina parduoti akcijas, 2) jei pirmumo teisės subjektas yra tos Bendrovės akcininkas (pranešimo apie ketinimą parduoti dieną). Manytina, kad kol nėra įvykę išvardinti juridiniai faktai, akcininko teisė, nurodyta įstatyme, yra abstrakti ir jos atsisakymas galėtų būti vertinamas kaip teisnumą ribojantis sandoris. Teisnumą ribojantys sandoriai negalioja. Taigi, išankstinio atsisakymo nuo pirmumo teisės teisėtumas priklauso nuo to, ar ta teisė yra objektinė, ar jau virtusi subjektine. Subjektine pirmumo teise akcininkas gali laisvai disponuoti, tai yra ir atsisakyti, tuo tarpu objektinės teisės išankstinis atsisakymas vertintinas kaip sandoris, ribojantis asmens teisnumą ir todėl negaliojantis.

³² Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007-12-14 nutartis, bylos Nr. 3K-3-464/2007.

Akcininkas gali pasinaudoti teise parduoti savo akcijas tik tuomet, kai jo turimos akcijos yra visiškai apmokėtos. Taip pat, kaip minėta anksčiau, tretieji asmenys, jei akcininkai pareiškia norą pasinaudoti pirmumo teise įsigyti kito akcininko perleidžiamas akcijas, negali įsigyti šių akcijų, o akcijas perleidžiantis akcininkas neturi teisės jų perleisti tretiesiems asmenims. Tuo atveju, kai Bendrovės akcininkai nepageidauja pasinaudoti pirmumo teise įsigyti parduodamas akcijas, akcininkas gali parduoti jas tretiesiems asmenims, tačiau tik už ne mažesnę kainą, nei nurodytą pranešime.

Jungtinėje Karalystėje akcininkų teisė perleisti akcijas gali būti ribojama, nes įstatuose gali būti nurodyta direktorių teisė atsisakyti užregistruoti asmenį, kuriam buvo perleistos Bendrovės akcininko akcijos.³³

Vienas iš akcijų pardavimo specifinių reikalavimų yra tas, kad sandoriams dėl vertybinių popierių, jei juos sudaro vienas iš sutuoktinių, reikalingas kito sutuoktinio sutikimas.³⁴ Sandoriai, sudaryti be kito sutuoktinio sutikimo ir vėliau jo nepatvirtinti, gali būti nugincyti pagal sutikimo nedavusio sutuoktinio ieškinį per vienerius metus nuo tos dienos, kai jis sužinojo apie tokį sandorį.

Bendrovės akcininkai turėjo teisę reikalauti, kad kiti akcininkai jiems privalomai parduotų savo akcijas, arba reikalauti, kad kiti akcininkai privalomai nupirtų iš jų akcijas, tačiau nuo 2006 m. liepos 21 d. ši teisė buvo panaikinta.³⁵ O LR VPĮ numato, kad emitento akcininkas, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais sutartinai veikiančiais asmenimis, įsigijęs akcijų, sudarančių ne mažiau kaip 95 % balsavimo teisių suteikiančio kapitalo ir ne mažiau kaip 95 % visų balsų emitento visuotiniame akcininkų susirinkime, turi teisę reikalauti, kad visi kiti emitento akcininkai parduotų jiems priklausančias balsavimo teise suteikiančias akcijas, ir šie privalo jas parduoti.³⁶ Čia aptariamas daugumos akcijų savininko ir smulkiojo akcininko tarpusavio santykis. Aptariama teisė kitaip vadinama *squeeze-out* teise.

Daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių riba yra 90-95 %, tik Italijoje – 98 %. Ši riba gali būti siejama su nuosavybės teise valdomų akcijų skaičiumi arba turimų balsų skaičiumi. Dauguma valstybių narių taiko tik vieną iš šių kriterijų, pavyzdžiui, Vokietija taiko kapitalo kriterijų, tuo tarpu Danija – abu.³⁷

Vieno asmens galimybė prievarta įsigyti kitam asmeniui priklausančias akcijas laikoma reikšmingu kėsanimusi į nuosavybę, kurią garantuoja konstitucinė teisė bei Europos žmogaus teisių

³³ Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005. P. 177.

³⁴ Ščukas L. Uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimas // Juristas. 2005, Nr. 2. P. 4.

³⁵ Akcinių bendrovių įstatymo 1, 14, 46, 57 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 77-2964.

³⁶ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. – 2007, Nr.17-626.

³⁷ Misius R. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas // Juristas. 2004, Nr. 7-8. P. 12-13.

ir laisvių apsaugos konvencija. Anot Prancūzijos kasacinio teismo, Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija nepažeidžiama, kai priverstinis akcijų nuosavybės perleidimas visiškai atitinka įstatymo, kuriuo siekiama bendrų interesų nulemtų tikslų ir kuriuo užtikrinamas teisingas atlyginimas akcininkams, reikalavimus. Pagal LR VPI, kiekvienas akcininkas turi teisę kreiptis į apygardos teismą pagal emitento buveinę, kad būtų nustatyta teisinga akcijų kaina. Taigi, taikant *squeeze-out* teisę teisingai nustatytas atlyginimas už išperkamas akcijas neleidžia pažeisti konstitucijose įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principo.

Vokietijos Aukščiausiasis federacinis teismas nurodė, kad teisė priverstinai išpirkti dalį Bendrovės akcijų yra nesiejama su parduodamos dalies savininko įsipareigojimų pažeidimu ir kalte.³⁸ 2001 m. lapkritį buvo priimti Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai, kurie suteikė akcininkui, valdančiam 95 % Bendrovės akcijų, teisę išpirkti smulkiųjų akcininkų akcijas.

LR CK 2.115 str. numatyta, kad vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, kurių turimų akcijų nominali vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo, turi teisę kreiptis į teismą reikalaudami, kad uždarnosios akcinės bendrovės akcijos, priklausančios akcininkui, kurio veiksmai prieštarauja uždarnosios akcinės bendrovės veiklos tikslams ir kai negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis, būtų parduotos uždarnosios akcinės bendrovės akcininkui, kuris kreipiasi. Beveik tokia pati procedūra yra nustatyta Olandijoje ir Lenkijoje³⁹.

Būtina sąlyga, keliami aukščiau minimiems veiksams, prieštaraujantiems uždarnosios akcinės bendrovės veiklos tikslams, yra pagrįstas manymas, kad ateityje jie nepasikeis. Tokie veiksmai turi būti atliekami ne vieną, o bent keletą kartų arba turi būti labai reikšmingi įvertinant uždarnosios akcinės bendrovės veiklą.⁴⁰

Taip pat, kai vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, kurių turimų akcijų nominali vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo, negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip uždarnosios akcinės bendrovės akcininko, teisių dėl kito uždarnosios akcinės bendrovės akcininko veiksmų ir negalima pagrįstai manyti, kad tokie veiksmai ateityje pasibaigs, jie gali pareikšti teismui ieškinį reikalaudami, kad uždarnosios akcinės bendrovės akcininkas, dėl kurio veiksmų negalima tinkamai įgyvendinti teisių, nupirktų iš jų akcijas.

³⁸ Ten pat. P. 13.

³⁹ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (3) // Juristas. 2006, Nr. 12.

⁴⁰ Mikelėnas V., Keserauskas Š. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 237.

Akcininkai taip pat turi teisę visas ar dalį savo akcijų palikti testamentu vienam ar keliems asmenims.⁴¹

2.1.3. skolinimas Bendrovei

Akcininkai turi teisę skolinti Bendrovei. LR ABĮ numato apribojimus šiai teisei, kad nebūtų ja piktnaudžiaujama. Pirma, Bendrovė, skolindamasi iš savo akcininkų, negali jiems įkeisti savo turto. Antra, Bendrovei skolinantis iš akcininko, palūkanos negali viršyti paskolos davėjo gyvenamojoje ar verslo vietoje esančių komercinių bankų vidutinės palūkanų normos, galiojusios paskolos sutarties sudarymo momentu. Taigi, Bendrovei ir jos akcininkams, norintiems paskolinti Bendrovei, draudžiama susitarti dėl didesnių palūkanų dydžio. Tokiu būdu apsaugomi kitų akcininkų interesai.

Tuo atveju, kai Bendrovė negali pasiskolinti iš banko ar kitos investicinės Bendrovės, akcininkai gali būti vienintelė išeitis gauti papildomų lėšų. Pasinaudodami savo teise skolinti Bendrovei, akcininkai prisiima didelę riziką be papildomo atlyginimo. Tačiau žiūrint į situaciją iš Bendrovės pozicijų, jeigu akcininkai neturėtų teisės skolinti Bendrovei, ši prarastų galimybę gauti papildomų finansinių išteklių. Tam, kad akcininkai nepiktnaudžiautų savo turima skolinimo teise, kiti akcininkai gali kreiptis į teismą ir reikalauti panaikinti jų interesus pažeidžiančias paskolos sutartis.

2.2. Neturtinės teisės

2.2.1. teisė kreiptis į teismą

Viena iš galimybių akcininkams įgyvendinti ir apsaugoti savo teises yra galimybė inicijuoti teisminį ar administracinį procesą prieš Bendrovės administraciją, valdybą, dominuojantį akcininką.⁴²

LR ABĮ numato akcininko teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl neteisėtais vadovo ar valdybos narių veiksmais Bendrovei padarytos žalos atlyginimo. Ieškiniai dėl Bendrovių organų priimtų sprendimų ar kitų veikų gali būti pareiškiama per 30 (trisdešimt) dienų terminą.

⁴¹ Kanonovič A. Bendrovių valdymas, akcininkų susirinkimai, vertybiniai popieriai. – Vilnius: VU leidykla, 2001. P. 135.

⁴² Pakalniškis V., Vaitkevičius P., Juškytė R., Kiršienė J. Ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 256.

Šis akcininkų turtinis ieškinys yra ypatingas ir jo negalima priskirti prie civilinio proceso teisės teorijoje žinomų tradicinių ieškinių. Kitaip jis vadinamas išvestiniu akcininkų ieškiniu. Užsienio teisėje ši sąvoka vartojama akcininko arba asociacijos nario ieškiniui, dėl akcinės Bendrovės arba asociacijos teisių ir teisėtų interesų gynbos, apibūdinti. Akcininko arba nario teisė į tokį ieškinį yra išvestinė iš akcininko nuosavybės teisės į tos Bendrovės akcijas.

Akcininkų turtinis ieškinys JAV, Jungtinės Karalystės ir kitų valstybių teisėje anglų kalba vadinamas *derivative action*. Angliška teisės sąvoka *derivative* lietuvių kalboje reiškia „išvestinis“. Štai Rusijoje verčiant šią sąvoka neišvengta painiavos. Čia minimas ieškinys pradėtas vadinti netiesioginiu ieškiniu, o ne išvestiniu ieškiniu. Rusijoje vartojamos netiesioginio ieškinio sąvokos jokių būdu negalima tapatinti su LR CK 6.68 str. įtvirtintu to paties pavadinimo ieškiniu.⁴³

Išvestinis ieškinys yra pripažįstamas tokių šalių kaip Vokietija, Graikija, Olandija, tačiau jos nustato tam tikrą apribojimą – reikalavimą besikreipiančiam akcininkui būti tam tikro skaičiaus akcijų savininku. Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, išvestinis ieškinys yra kaip viena iš neturtinių akcininkų teisių ir tam nėra nustatyta jokių reikalavimų turėti tam tikrą akcijų skaičių.⁴⁴

Pagal Belgijos įmonių įstatymą individualūs akcininkai turi teisę tiesiogiai kelti ieškinį įmonės vadovybei dėl įmonės patirtų nuostolių, bet šią teisę varžo reikalavimas privačia ar bendra jungtine nuosavybės teise valdyti tam tikrą dalį balsavimo teisių, vadinamąjį specialaus dydžio akcijų valdymo slenkstį.

Išvestiniu ieškiniu vienas arba keli akcininkai, gindami Bendrovės teises ir teisėtus interesus, kartu gina ir Bendrovės akcininkų visumos – grupės – teises ir teisėtus interesus. Akcininkui suteikiama teisė pareikšti tokį ieškinį, kai Bendrovė dėl įvairių priežasčių negali savarankiškai apginti savo interesų ir teisių. Tokiomis priežastimis gali būti neteisėta, nesąžininga, nekompetentinga arba savanaudiška Bendrovės valdymo organų arba jų narių interesų kova dėl valdžios arba įtakos Bendrovėje ir kitos priežastys. Akcininkas, kreipdamasis į teismą su išvestiniu ieškiniu, pirmiausia gina Bendrovės teises ir interesus, todėl jo asmeniniai interesai turi tik antraeilę reikšmę.

Išvestinio ieškinio skiriamasis bruožas yra tas, kad ginamas viešas interesas, nes byloje pagal išvestinį ieškinį teismo sprendimu gali būti nustatyta Bendrovės vadovo, valdybos narių pareiga atlyginti Bendrovei neteisėtais veiksmais padarytą žalą dėl jų pareigų nevykdymo arba netinkamo vykdymo.

⁴³ Krivka E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija. 2006, Nr. 4(82). P. 47.

⁴⁴ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (2) // Juristas. 2006, Nr. 11. P. 33.

Akcininkai gali pareikšti ieškinį ir dėl Bendrovės organų sprendimų negaliojimo. Juridinių asmenų organų sprendimai gali būti teismo pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. LAT teisėjų kolegija pažymi, kad pagal teismo suformuotą teisės aiškinimo ir taikymo praktiką visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimai gali būti pripažinti negaliojančiais, jeigu pažeidė LR ABĮ imperatyvias normas, reglamentuojančias susirinkimo sušaukimą, jo vedimą ar nutarimų priėmimą, akcininko interesus ar viešąjį interesą ir pažeidimo padarinių negalima pašalinti niekaip kitaip kaip tik pripažįstant nutarimus negaliojančiais⁴⁵.

LAT yra išaiškinęs, kad akcininkas, reiškiantis ieškinį dėl Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu, turi ne tik nurodyti, kokios imperatyvios teisės normos buvo pažeistos priimant skundžiamą nutarimą, bet ir kaip tokio nutarimo priėmimas pažeidė šio akcininko teises ir teisėtus interesus. Be to, turi būti nustatyta, kad pažeidimo negalima pašalinti niekaip kitaip, o tik pripažinus ginčijamą nutarimą negaliojančiu. Teismas, sprenddamas visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimo negaliojančiu klausimą, turi išsiaiškinti, kokią įtaką ginčijamo nutarimo priėmimui būtų turėjęs ieškovas (akcininkas), jeigu pažeidimų nebūtų padaryta ir jis būtų dalyvavęs ir balsavęs visuotiniame akcininkų susirinkime.⁴⁶

Pagal LAT suformuluotą praktiką visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimai nepripažįstami negaliojančiais vien tik dėl formalių pažeidimų, nesukėlusių jokių neigiamų teisinių padarinių nei akcininkų, nei viešam interesui. Pripažįstama, kad visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo pripažinimas negaliojančiu vien dėl formalių priežasčių, prieštaraujančių protingumo ir ekonomiškumo principams, galėtų turėti neigiamų padarinių Bendrovės ir pagrindinio akcininko veiklai.⁴⁷

Juridinio asmens teisnumui prieštaraujantis sandoris yra nugincijamas. Ieškinį dėl nugincijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu gali pareikšti tik įstatymų nurodyti asmenys. Pagal LR CK 1.82 str. 3 dalį tokį ieškinį gali pareikšti ir juridinio asmens dalyviai, taigi Bendrovių akcininkai.

Vienas ar keli akcininkai, kurių turimų ar valdomų akcijų nominali vertė yra ne mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo, turi teisę kreiptis į teismą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Tokią teisę turi ir juridinio asmens dalyviai, kuriems, pagal steigimo dokumentus ar sudarytus su juridiniais asmenimis sandorius, tokia teisė suteikiama. Sandoriuose ar steigimo dokumentuose

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-03 nutartis, bylos Nr. 3K-3-135/2008.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-17 nutartis, bylos Nr. 3K-3-171/2008.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-09-13 nutartis, bylos Nr. 3K-3-483/2006.

nurodyta nagrinėjama teisė gali būti suteikiama bet kuriems akcininkams, neatsižvelgiant į jų turimų balsų skaičių ar akcijų kieki. Netinkama veikla apima tik juridinio asmens valdymą ir tik juridinio asmens dalyvių sprendimus, susijusius su juridinio asmens valdymu. Nagrinėjama teisė galima pasinaudoti ir tuomet, kai akcininkai atlieka juridinio asmens valdymo organų funkcijas.

Akcininkas, pareikšdamas ieškinį dėl juridinio asmens veiklos tyrimo neprivalo nurodyti, ar netinkamas valdymas konkrečiai susijęs su juridinio asmens dalyviu, juridinio asmens valdymo organu ar jo narių veikla, tačiau turi nurodyti konkrečiai, kuo tokia netinkama veikla pasireiškia.

Akcininkai turi teisę prašyti teismo paskirti ekspertus, kurie ištirtų, ar juridinis asmuo, juridinio asmens valdymo organai ar jų nariai veikė tinkamai, ir jei nustatoma netinkama veikla, taikyti atitinkamas priemones. Tokiu būdu akcininkams suteikiama teisė užtikrinanti, kad juridinio asmens valdymas būtų tinkamas.⁴⁸

Įstatymų leidėjas, suteikdamas juridinio asmens dalyviams teises priemones kontroliuoti juridinio asmens valdymą, nustatė išankstinę ikiteisminę ginčo sprendimo tvarką. LR CK 2.126 str. 2 dalyje nurodoma, kad pareiškimas dėl juridinio asmens veiklos tyrimo gali būti teismui paduodamas tik tuo atveju, jei pareiškėjas prieš tai kreipėsi į juridinį asmenį, reikalaujamas nutraukti netinkamą veiklą, ir suteikė jam protingumo kriterijų atitinkantį laikotarpį aplinkybėms pašalinti.⁴⁹

Juridinio asmens dalyviai turi teisę kreiptis į teismą ir tuo atveju, jeigu juridinio asmens organai peržengia arba ruošiasi peržengti savo kompetencijos ribas. Šiuo atveju juridinio asmens dalyviams nėra nustatyta jokių kiekybės reikalavimų, todėl į teismą su tokiu prašymu gali kreiptis bet kuris juridinio asmens dalyvis. Juridinio asmens dalyviui pagrindas kreiptis į teismą yra ne tik akivaizdus juridinio asmens valdymo organų noras sudaryti sandorius, bet ir tikėtini veiksmai, pagrįsti esamomis aplinkybėmis.

Bendrovės veiklos tyrimo institutą Lietuva perėmė iš Olandijos, todėl šių teisių reglamentavimas yra labai panašus.

Teismui pritarus ekspertų išvadai, jog juridinio asmens veikla yra netinkama, jis gali taikyti vieną iš šių priemonių: 1) panaikinti juridinio asmens organų sprendimus; 2) laikinai sustabdyti juridinio asmens valdymo organų narių įgaliojimus ar pašalinti asmenį iš valdymo organų narių; 3) paskirti laikinus juridinio asmens valdymo organų narius; 4) leisti nevykdyti tam tikrų steigimo dokumentų nuostatų; 5) įpareigoja pakeisti tam tikras steigimo dokumentų nuostatas; 6) laikinai perduoti juridinio asmens organo nario balsavimo teisę kitam asmeniui; 7) įpareigoti juridinį asmenį

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-02-07 nutartis, bylos Nr. 3K-3-16/2005.

⁴⁹ Ten pat.

atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti; 8) likviduoti juridinį asmenį ar paskirti likvidatorių.⁵⁰ Taigi, kaip matome, akcininkui kreipiantis į teismą dėl Bendrovės veiklos tyrimo, teismas gali nutarti, kad reikia Bendrovę likviduoti.

Jungtinės Karalystės teisės normos nustato, kad pagrindas peticijai pareikšti teisme yra neteisėtas ir žalingas Bendrovės veiklos vykdymas. Jungtinėje Karalystėje Bendrovės dalyvis (akcininkas) gali kreiptis į teismą su peticija dėl teismo nurodymo (įpareigojimo) tuo pagrindu, kad Bendrovės pasirinkta veiklos kryptis yra ar buvo žalinga ir nenaudinga visiems Bendrovės dalyvių interesams ar tam tikrai dalyvių grupei arba kad siūlomas ar atliktas veiksmas ar pažeidimas yra kenksmingas ir sukėlė žalą.⁵¹ Jungtinėje Karalystėje akcininkai turi teisę iškart prašyti teismo palengvinti susidariusią padėtį ir priimti atitinkamą sprendimą. Tuo tarpu Lietuvoje bet koks teismo sprendimas taikyti tam tikras priemones galimas tik po paskirtų teismo ekspertų išvados, atlikus Bendrovės veiklos tyrimą.

Rusijoje, jeigu kasmetinis visuotinis akcininkų susirinkimas nesusaukiamas per artimiausius 6 mėnesius nuo finansinių metų pasibaigimo dienos arba per 15 mėnesių po paskutinio tokio susirinkimo įvykimo, bet kuriam akcininkui kreipusis į teismą - visuotinį akcininkų susirinkimą sušaukia teismas.⁵²

LR ABĮ numatyta Bendrovės akcininko teisė kreiptis į teismą dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo, kai eilinis visuotinis akcininkų susirinkimas neįvyko per 4 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos. Dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo teisę kreiptis į teismą turi kiekvienas Bendrovės akcininkas. Tuo tarpu Europos akcinės bendrovės vienas ar daugiau akcininkų, kurių turimų akcijų dalis sudaro ne mažiau kaip 10 % pasirašytojo Europos bendrovės kapitalo, gali reikalauti sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą ir parengti jo darbotvarkę.⁵³

Akcininkas arba akcininkų grupė, turintys ar valdantys daugiau kaip 1/2 akcijų ir pateikę Bendrovei rašytinį įsipareigojimą neatskleisti komercinės paslapties, turi teisę susipažinti su visais Bendrovės dokumentais. Tuo atveju, kai Bendrovė raštu atsisako pateikti tokią informaciją, akcininkas kilusį ginčą gali spręsti ir savo teisę gauti informaciją ginti, kreipdamasis į teismą.

Akcininkas turi teisę kreiptis į teismą ir dėl akcijų paskelbimo negaliojančiomis, jų anuliavimo bei įstatinio kapitalo sumažinimo tuo atveju, kai Bendrovės akcijos, įsigytos pažeidžiant

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

⁵¹ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (2) // Juristas. 2006, Nr. 11. P. 30.

⁵² Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции. - Москва: Волтерс Клувер, 2006. С. 513.

⁵³ 2001-10-08 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuso // 2004 Specialusis leidimas – 2004-12-30. Nr. 1.

įstatymo sąlygas, per 12 mėnesių nuo jų įsigijimo nėra perleidžiamos kitų asmenų nuosavybėn ir pati Bendrovė minėtų akcijų neanuliuoja bei nepaskelbia negaliojančiomis.

Lietuvos įstatymai nenumato neturtinės akcininkų teisės pareikšti asmeninį ieškinį Bendrovei ar vadovams dėl tiesiogiai patirtų asmeninių nuostolių. Anglosaksų teisės sistema nustato, kad ieškinyje Bendrovės vadovui ar Bendrovei dėl Bendrovės direktoriaus netinkamos veiklos, dėl kurios atskiri akcininkai ir /ar Bendrovė patyrė nuostolių, yra įmanomas, jei patirti nuostoliai yra tiesioginiai. Šis ieškinyje nelaikomas bendra akcininkų teise reikalauti nuostolių atlyginimo už asmeninės teisės pažeidimą, o konkrečiai specialia smulkaus akcininko teise ginti savo asmeninius interesus. Lietuvoje tokio specialaus ieškinio teisė neegzistuoja, tačiau visada yra galima reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo teismo keliu.

Belgijoje akcininkai negali kreiptis į teismą su ieškiniu dėl Bendrovės vadovo sukeltų nuostolių atlyginimo, tačiau asmeninis ieškinyje dėl asmeniškai patirtų nuostolių yra galimas, jeigu aptariamai nuostoliai nėra kaip nors susiję su Bendrovei padarytais nuostoliais.⁵⁴

Akcininkas turi teisę kreiptis į teismą, kai nori paprašyti, jog jam būtų parduotos akcijos, priklausančios Bendrovės akcininkui, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams. Akcininkas taip pat gali kreiptis į teismą su ieškiniu prašydamas, jog jo turimas akcijas nupirktų Bendrovės akcininkai, dėl kurių veiksmų negalima tinkamai įgyvendinti savo teisių.

Akcininkai daugeliu atvejų gali kreiptis į teismą dėl savo teisių gynimo. Taigi ir teismo kišimasis į Bendrovės valdymą ir Bendrovės vidaus tarpusavio santykių sureguliuojimą didelis ir reikšmingas. Akcininkai, kreipdamiesi į teismą siekia įgyvendinti savo teises bei apginti savo ir kitų Bendrovės akcininkų interesus. Tuo tarpu teismas, visais atvejais priima vienokius ar kitokius sprendimus, kurie įtakoja Bendrovės veiklą, Bendrovės organų ir akcininkų tarpusavio santykius bei teises.

2.2.2. teisė gauti informaciją

Norint tinkamai įgyvendinti savo nuosavybės teises, akcininkams yra labai svarbu gauti informaciją apie Bendrovės veiklą, įskaitant Bendrovės finansinę padėtį, veiklos rezultatus, kapitalo nuosavybės struktūrą ir Bendrovės valdymą. LR ABĮ 18 str. kaip tik ir suteikia akcininkams teisę gauti informaciją apie Bendrovę. Tačiau, kaip ir kitose valstybėse, Lietuvoje ši akcininko teisė yra ribojama priklausomai nuo turimo kapitalo dalies Bendrovėje. Visų pirma, akcininko teisės į

⁵⁴ Dejonghe W., Van de Voorde W. M&A Belgium. International Competition Law Series. Kluwer Law international, 2001.

informaciją apimtis priklauso nuo akcininko dalies Bendrovės įstatiniame kapitale⁵⁵. Vieni akcininkai, pateikę rašytinį įsipareigojimą neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties, turi teisę susipažinti su visa Bendrovės informacija, o kiti akcininkai gali susipažinti tik su kai kuria informacija, tai yra ta, kurioje nėra komercinės (gamybinės) paslapties. LAT yra konstatavęs, kad informacijos ribojimas yra reikalavimas prisiimti įsipareigojimus ryšium su gautos informacijos panaudojimu⁵⁶.

Akcininkui raštu pareikalavus, Bendrovė, ne vėliau kaip per 7 dienas nuo reikalavimo gavimo dienos, privalo sudaryti akcininkui galimybę susipažinti ir (ar) pateikti kopijas Bendrovės įstatų, metinės finansinės atskaitomybės ataskaitų, Bendrovės metinių pranešimų, auditoriaus išvadų bei audito ataskaitų, visuotinio akcininkų susirinkimo protokolų ir daugelio kitų Bendrovės dokumentų, kurie turi būti vieši pagal įstatymus. Akcininkai gali gauti ir stebėtojų tarybos bei valdybos posėdžių protokolų ar kitų dokumentų, kuriais įforminti šių Bendrovių organų sprendimai, jei šiuose dokumentuose nėra komercinės (gamybinės) paslapties, kopijos. Akcininkai turi teisę ne tik susipažinti su minėta informacija, bet ir gauti dokumentų kopijas. Akcininko teisė gauti bendrojo pobūdžio informaciją turinčius dokumentus nėra apribojama įsipareigojimais, kurie nustatyti akcininkams, siekiantiems susipažinti su specifinio pobūdžio informacija. Pavyzdžiui, visuotinio akcininkų susirinkimo protokolai talpina bendro pobūdžio informaciją, todėl tokius dokumentus kiekvienas akcininkas turi teisę gauti be apribojimų ir sąlygų.

Panašios normos dėl informacijos pateikimo yra ir Lenkijoje bei Vokietijoje. Belgijoje informacijos atskleidimas pateikiamas per prievoles teikti periodines (metinės finansinės ataskaitos, metinės Bendrovės valdymo ataskaitos, auditorių ataskaitos) ir neperiodines (neeilinių visuotinių akcininkų susirinkimų dokumentai ir pranešimai, privalomi pranešimai apie akcijų įsigijimą ir valdymą, ir kt.) atskaitomybes.⁵⁷ Šveicarijoje nustatyta, kad kiekvienas akcininkas turi teisę gauti jį dominančią informaciją apie Bendrovės veiklą vykstant visuotiniam akcininkų susirinkimui iš Bendrovės vadovo, audito išvadą – iš auditoriaus, jei tokia informacija reikalinga ir būtina įgyvendinant akcininko teises ir nesukelia rizikos, kad bus atskleistos Bendrovės verslo paslaptys.⁵⁸

Lietuvoje akcininkams ar akcininkų grupėms, kurie turi ar valdo daugiau nei 1/2 dalį akcijų ir pateikus Bendrovei nustatytos formos rašytinį įsipareigojimą neatskleisti komercinės (gamybinės)

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-09-17 nutartis, bylos Nr. 3K-3-801/2002.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-24 nutartis, bylos Nr. 3K-3-228/2004.

⁵⁷ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (1) // Juristas. 2006, Nr. 10. P. 5.

⁵⁸ Peraklis E. Rights of Minority Shareholders, XVIth Congress of the International Academy of Comparative Law. – Brisbane, 2002. P. 68.

paslapties, turi būti leidžiama susipažinti su visais Bendrovės dokumentais. Čia pasireiškia stambiųjų akcininkų privilegija ir smulkiųjų akcininkų teisių suvaržymas.

Statistiškai daugumoje valstybių teisė į informaciją akcininkams suteikiama nediskriminuojant jų ir atsižvelgiant į turimų akcijų skaičių. Graikija paminėtina kaip išimtis, kadangi informacijos teisė yra efektyvus smulkiųjų akcininkų instrumentas: tik akcininkų mažuma, turinti 5 % įstatinio kapitalo, turi teisę prašyti informacijos apie visuotinio akcininkų susirinkimo dienotvarkę, taip pat apie visas sumas ir paskatinimus, sumokėtus Bendrovės vadovams per pastaruosius dvejus metus, o stambieji akcininkai (1/3 viso įstatinio kapitalo) gali prašyti bendros informacijos apie Bendrovės veiklą.⁵⁹

LR ABĮ numato, kad Bendrovės dokumentų kopijos ir patys dokumentai akcininkams turi būti pateikiami neatlygintinai. Bendrovės įstatuose gali būti nurodyta ir kitaip, tačiau imamas atlygis negali viršyti dokumentų ar kitokios informacijos pateikimo išlaidų.

Informacijos gavimo teisė padeda efektyviau pasinaudoti ir įgyvendinti balsavimo teisę, geriau suprasti visuotinio akcininkų susirinkimo dienotvarkės klausimus ir protokolus bei Bendrovės vykdomą veiklą. Tik žinodamas reikiamą informaciją apie Bendrovę, akcininkas gali spręsti vienokius ar kitokius klausimus.

Manoma, kad griežta informacijos atkleidimo tvarka pritraukia kapitalą ir didina pasitikėjimą vertybinių popierių rinka. Šalių, kuriose didelės ir aktyvios vertybinių popierių rinkos, patirtis rodo, kad informacijos atskleidimas yra svarbi priemonė, turinti įtakos Bendrovių veiklai ir investuotojų apsaugai.⁶⁰

2.2.3. balsavimo teisė ir teisė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime

Įgyvendinant savo nuosavybės teises akcininkai turi teisę ne tik gauti informaciją apie Bendrovę, bet ir dalyvauti priimant sprendimus svarbiausiais Bendrovės veiklos klausimais, t.y. dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime ir jame balsuoti. Tokią pačią teisę turi ir Jungtinės Karalystės bendrovių akcininkai⁶¹. Visuotiniame akcininkų susirinkime ar pakartotiniame visuotiniame akcininkų susirinkime turi teisę dalyvauti ir balsuoti asmenys, visuotinio akcininkų susirinkimo dieną esantys (akcinėje bendrovėje – susirinkimo apskaitos dienos pabaigoje buvę) Bendrovės akcininkais.

⁵⁹ Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (1) // Juristas. 2006, Nr. 10. P. 5.

⁶⁰ Pakalniškis V., Vaitkevičius P., Juškytė R., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 251.

⁶¹ Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005.P. 177.

Akcininkai turi ir visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo iniciatyvos teisę. Šią teisę turi akcininkai, kurie valdo atitinkamą dalį ar skaičių akcijų, numatytą tos valstybės įstatymuose. Vadovaujantis Vokietijos teise, 1892 m. buvo nustatyta, jog teisę pareikalauti Bendrovės valdymo organo, kad būtų sušauktas visuotinis akcininkų susirinkimas turi akcininkai, jeigu jie valdo nemažiau kaip 1/10 dalį įstatinio kapitalo⁶². Šia teise Lietuvoje gali pasinaudoti akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų. Bendrovės įstatuose gali būti numatytas ir mažesnis balsų skaičius. Visuotiniam akcininkų susirinkimui neįvykus per 4 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos, akcininkai gali kreiptis į teismą dėl jo sušaukimo.

Apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą akcininkai turi būti informuoti. Tai turi būti padaryta paskelbiant įstatuose nurodytame dienraštyje arba įteikiant pranešimą kiekvienam akcininkui pasirašytinai, arba išsiunčiant pranešimą registruotu laišku ne vėliau kaip likus 30 dienų iki visuotinio akcininkų susirinkimo dienos.

Ne vėliau kaip likus 10 dienų iki visuotinio akcininkų susirinkimo akcininkams turi būti leidžiama susipažinti su Bendrovės dokumentais, susijusiais su susirinkimo darbotvarke. Čia pasireiškia akcininkų informacijos gavimo teisė. Tačiau akcininkams lygiai taip pat svarbu ne tik žinoti visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę, bet ir turėti galimybę ją įtakoti.

Dalyvaudami visuotiniuose akcininkų susirinkimuose akcininkai turi teisę juose balsuoti. Balsavimo teisę visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, vykstančiuose iki pirmosios emisijos apmokėjimo termino, nurodyto steigimo sutartyje, pabaigos, suteikia pasirašytos akcijos, už kurias įmokėti pradiniai įnašai. Kituose visuotiniuose akcininkų susirinkimuose balsavimo teisė suteikiama tik tiems akcininkams, kurių akcijos yra visiškai apmokėtos.

LAT 2008 m. byloje išaiškino, kad akcininkas, balsuodamas visuotiniame akcininkų susirinkime, įgyvendina jam įstatymo suteiktą vieną iš neturtinių teisių – dalyvauja aukščiausiam juridinio asmens organui priimant sprendimus dėl juridinio asmens, kurio dalyvis jis yra, reikalų⁶³. Balsavimu siekiama tam tikrų teisinių pasekmių. Vadinasi, balsavimas visuotiniame akcininkų susirinkime yra teisiškai reikšmingas juridinio asmens dalyvio – akcininko elgesys (veiksmas), jam įgyvendinant įstatymo suteiktą neturtinę teisę dalyvauti, sprendžiant Bendrovės reikalus.

Kiek balsų turi akcininkas priklauso nuo akcijų vertės. Jei visos akcijos, suteikiančios balsavimo teisę, yra vienodos nominalios vertės, kiekviena akcija suteikia visuotiniame akcininkų susirinkime vieną balsą. Tuo atveju, kai akcijos, suteikiančios balsavimo teisę, yra skirtingos

⁶² Бузбах В.В., Пучинский В.К. Гражданское и торговое право зарубежных стран. - Москва: МЦФЭР, 2004. С. 139.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-06-20 nutartis, bylos Nr. 3K-3-356/2008.

nominalios vertės, viena mažiausios nominalios vertės akcija jos savininkui suteikia vieną balsą, o kitų akcijų suteikiamų balsų skaičius yra lygus jų nominaliai vertei, padalintai iš mažiausios nominalios akcijos vertės. Bendrovė savo įstatuose gali numatyti, jog kai kurių klasių privilegijuotosios akcijos balsavimo teisės išvis nesuteikia.

LR CK 2.88 str. numatyta, kad juridinio asmens dalyviai gali sudaryti sutartį, pagal kurią būtų galima priimti bendrus sprendimus. Balsavimo sutartyje gali būti numatoma, kaip bus balsuojama visuotiniame akcininkų susirinkime sutartyje numatytais atvejais. Sutartyje akcininkai gali numatyti, kad prieš balsavimą jie priims bendrą sprendimą. Balsavimo sutartį akcininkai gali sudaryti tiek dėl konkretaus visuotinio akcininkų susirinkimo, tiek dėl visų tam tikro laikotarpio visuotinių akcininkų susirinkimų. Taigi, balsavimo sutartis gali būti tiek terminuota, tiek neterminuota. Ji gali būti sudaryta tarp keleto akcininkų arba tarp visų akcininkų. Akcininkai balsavimo sutartyje turi galimybę numatyti, kad jie balsuos ne patys, o kad už juos balsuos tretysis asmuo. Pagal balsavimo sutartį įgaliojus už save balsuoti tretįjį asmenį, akcininkai nepraranda teisės dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, tačiau balsavimo teisės jie tokiu atveju nebeturi, kadangi už juos balsuoja įgaliotas tretysis asmuo. Pagal balsavimo sutartį stambieji akcininkai, kurie viešpatauja valdymo organuose, dar labiau įtvirtina savo pozicijas⁶⁴. Balsavimo teisės perleidimo sutartis negali būti sudaryta ilgesniam nei dešimties metų terminui.⁶⁵

Balsavimo sutartimi akcininkas gali perleisti ir kitas savo turimas neturtines teises, tokias kaip informacijos gavimas, teisė tiekti siūlymus ir pan. Kitos neturtinės teisės gali būti perleidžiamos kartu su balsavimo sutartimi tam, kad įgaliotam asmeniui būtų lengviau įgyvendinti jam perleistą balsavimo teisę.

Lygiai taip pat, kaip sudaryti balsavimo sutartį, akcininkai turi teisę perleisti savo balsavimo teisę kitiems asmens ir nustatyti balsavimo teisės įgyvendinimo tvarką bei būdus. Tokiu būdu jie gali nurodyti, kaip turi būti įgyvendinama jų balsavimo teisė. Balsavimo teisė gali būti perleidžiama ne būtinai kitam Bendrovės akcininkui. Ji gali būti perleidžiama bet kuriam asmeniui. Balsavimo teisės perleidimo institutas žinomas ir JAV įmonių teisei kaip *voting trust*⁶⁶. Kaip matome, akcininkai visuotiniame akcininkų susirinkime gali balsuoti patys arba įgalioti kitus asmenis balsuoti už juos. Tuo tarpu įstatymas numato galimybę Bendrovei steigimo dokumentuose numatyti, jog yra draudžiama įgalioti kitus asmenis balsuoti už juos.

⁶⁴ Kiršienė J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 91.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

⁶⁶ Emanuel S. Emanuel Law Outlines, Inc. – New York, 1992. P. 101-103.

Jungtinėje Karalystėje taip pat numatyta akcininkui teisė įgaluoti kitą asmenį atstovauti jo interesams visuotiniame akcininkų susirinkime ir tokiu atstovu gali būti kitas akcininkas, direktorius ar tretysis asmuo. Vienas akcininkas gali turėti tik vieną atstovą.⁶⁷

Balsavimo teisė gali būti apribota. Teismo nutartimi gali būti taikoma laikinoji apsaugos priemonė – uždrausta balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime išvis arba tam tikrais klausimais, pavyzdžiui, visais klausimais susijusiais su Bendrovės valdymo organų atšaukimu, perrinkimu ir išrinkimu.⁶⁸

2.3. Pareigos

Akcininkų pareigos yra nustatomos įstatymų bei Bendrovės įstatų. Vienintelė turtinė akcininkų pareiga pagal LR ABĮ yra nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina. Tuo atveju, kai visuotinis akcininkų susirinkimas priima sprendimą padengti Bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais, akcininkai balsavę „už“, privalo juos mokėti. Rusijos įstatymai taip pat nurodo vienintelę Bendrovių akcininkų teisę - apmokėti jų turimas akcijas⁶⁹. Jungtinėje Karalystėje akcininkai turi teisę apmokėti savo neapmokėtas akcijas, bet jie nėra atsakingi už Bendrovės skolas susidariusias dėl jų neapmokėtų akcijų⁷⁰.

Akcininkas turi ir neturtinių pareigų. Viena iš jų – asmuo, įsigijęs visas Bendrovės akcijas, arba šios Bendrovės visų akcijų savininkas, perleidęs dalį Bendrovės akcijų kitam asmeniui, apie akcijų įsigijimą ar perleidimą, ne vėliau kaip per 5 dienas nuo sandorio sudarymo, turi pranešti Bendrovei. Tuo tarpu, akcininkas, įsigijęs 5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 75 ir 95 % balsų emitento visuotiniame akcininkų susirinkime (nepriklausomai nuo to, ar ribos peržengiamos didėjimo, ar mažėjimo tvarka) privalo nedelsdamas, t.y. ne vėliau kaip per 4 prekybos dienas, pranešti Vertybinių komisijai ir emitentui turimų balsų kiekį.

Su teise sudaryti balsavimo sutartį yra susijusi ir pareiga. Tam, kad balsavimo teisė galiotų, privaloma apie ją informuoti Bendrovę. Informacijoje reikia nurodyti balsavimo teisės perleidimo sutarties sudarymo laiką, šalį, galiojimo laiką, taip pat duomenis apie perleidžiamų balsų skaičių, perleidimo terminą, kokiu pagrindu akcininkas turi perleidžiamus balsus, duomenis apie balsavimo teisę perleidžiantį akcininką ir asmenį, kuris įgyja balsavimo teisę.

⁶⁷ Кибенко Е.Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. – Киев: Юстиниан, 2003. С. 198-199.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-03 nutartis, bylos Nr. 3K-3-135/2008.

⁶⁹ Виканский О.С., Голиченков А.К. и другие. Гражданское право. Том I. Общая част. – Москва: Волтер Клувер, 2004. С. 301.

⁷⁰ Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005. P. 177.

Kalbant apie Europos akcines bendroves, tuo atveju, kai bendrovė įrodo, kad bendrovės akcininkai žinojo apie bendrovės turto paskirstymo neteisėtumą arba, atsižvelgiant į aplinkybes, negalėjo to nežinoti, akcininkai privalo tą gautą turtą grąžinti.⁷¹

Tuo atveju, kai asmuo, veikdamas savarankiškai ar kartu su kitais sutartinai veikiančiais asmenimis, įsigyja akcijų, kurios kartu su ko turimu akcijų paketu arba kartu su kitų sutartinai veikiančių asmenų turimu akcijų paketu suteikia daugiau kaip 40 % balsų, bendrovės, kurios vertybiniai popieriai yra oficialaus pasiūlymo objektas, privalo perleisti akcijas, viršijančias šią ribą arba teikti oficialų pasiūlymą supirkti likusias balsavimo teisę suteikiančias bendrovės, dėl kurios teiktinas oficialus pasiūlymas, akcijas ir vertybinius popierius, patvirtinančius teisę įsigyti balsavimo teisę suteikiančius vertybinius popierius. Apie ketinimą perleisti šią balsų ribą viršijančias akcijas ar apie ketinimą teikti privalomą oficialų pasiūlymą asmuo turi pranešti, ne vėliau kaip per 7 dienas nuo sužinojimo apie nustatyto kiekio balsų įsigijimą, Vertybinių popierių komisijai ir paskelbti įstatuose numatyta Lietuvos dienraštyje. LR VPĮ 32 str. numato ir išimtis, kada šios pareigos nėra.

Akcininkas, ketindamas parduoti visas arba dalį uždaros akcinės bendrovės akcijų, privalo raštu pranešti uždarajai akcinei bendrovei, nuroydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą.

Kaip matome, akcininkas neturi labai daug pareigų, tačiau turi daug teisių, kurių pagalba dalyvauja Bendrovės veikloje bei gina savo interesus.

⁷¹ 1976-12-13 Antroji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo 77/91/EEB // 2004 Specialusis leidimas – 2004-12-30. Nr. 1.

3. BENDROVĖS ORGANAI, KIEKVIENAM JŲ ĮSTATYMO NUSTATYTOS TEISĖS IR PAREIGOS

Kaip nurodo J.A. Rozenbergas, juridinio asmens organas ir juridinis asmuo yra vieningas teisės subjektas.⁷²

Juridinio asmens organas – tai teisinė kategorija, kuri reiškia asmenį ar asmenų grupę, kuris (kurie) atstovauja juridinio asmens interesams santykiuose su kitais teisės subjektais be specialaus įgaliojimo.⁷³ Juridinio asmens organas – gyvi žmonės, kurie veikia Bendrovės vardu ir įgyvendina jos veiklą remdamiesi įstatymais ir Bendrovės nuostatais.

Bendrovė įgyja civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir Bendrovės steigimo dokumentus. Bendrovės organai turi būti išvardinti jau Bendrovės steigimo dokumentuose ir sudaromi atsižvelgiant į Bendrovės veiklą reglamentuojančius įstatymus bei juose nustatytas imperatyvias normas.

Vokietijoje ir Šveicarijoje vyrauja trijų grandžių valdymo ir atstovavimo sistema: valdyba, stebėtojų taryba ir akcininkų susirinkimas. Jungtinėje Karalystėje ir JAV – dviejų grandžių valdymas: valdyba ir akcininkų susirinkimas. Prancūzijoje – mišrus variantas: dviejų arba trijų grandžių valdymo sistema.⁷⁴

Bendrovės valdymas yra procesas, kuriuo siekiama vadovauti ir valdyti Bendrovės verslą akcininkų naudai kartu išlaikant Bendrovės finansinį stabilumą. Šiuo procesu siekiama nustatyti valdymo galių pasidalijimą ir atsakomybę tarp akcininkų, direktorių, valdybos ir kt. Direktoriai ir valdyba turi atsižvelgti ir į kitų suinteresuotų grupių, darbuotojų, vartotojų, tiekėjų, visuomenės bei kitų interesus. Šis apibrėžimas parodo anglosaksų nuostatą, kad verslas, pirmiausia, turi atitikti investuotojų interesus.⁷⁵ O štai, vadovaujantis LR ABĮ, Lietuvoje egzistuoja mišri sistema. Pagal minėtą įstatymą Bendrovėse gali būti net keturių grandžių valdymas: direktorius (vadovas), valdyba, stebėtojų taryba ir akcininkų susirinkimas.

Pagal LR CK 2.81 str. juridinio asmens valdymo organų nariai gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariai – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys.

⁷² Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): soc. mokslai: teisė (01 S) / Mykolo Romerio universitetas. – V., 2006. P. 128.

⁷³ Kiršienė J., Pakalniškis V., Juškytė R., Vaitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 186.

⁷⁴ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 71.

⁷⁵ Kiršienė J., Pakalniškis V., Juškytė R., Vaitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 238.

Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose valstybėse, reikalaujama, kad Bendrovės valdymo organai būtų tik fiziniai asmenys (Suomijos Respublika, Italija, Švedijos Karalystė), kitur valdymo organai sudaromi tiek iš fizinių, tiek iš juridinių asmenų (Belgija, Prancūzija, Liuksemburgas, Ispanija). Niekur Europos Sąjungoje, išskyrus Prancūziją, nereikalaujama, kad jie būtinai turėtų Bendrovės akcijų.⁷⁶

Vadovaujantis LR CK 2.82 str. 2 dalimi, nustatyta, kad Bendrovėje egzistuoja vienasmenis ir kolegialus Bendrovės valdymo organas bei dalyvių (akcininkų) susirinkimas. Taigi, Bendrovės valdymo organais galime laikyti Bendrovės vadovą ir valdybą. Tuo tarpu visuotinis akcininkų susirinkimas laikomas Bendrovės organu, bet ne Bendrovės valdymo organu. LR ABĮ nustatyta, kad Bendrovė privalo turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – Bendrovės vadovą. Taip pat Bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba.

Vadovaujantis LR CK 2.86 str. juridinio asmens valdymo organo nariai turi vienodas teises ir pareigas. Ši norma yra perimta iš Europos Bendrijos įmonių teisės. Valdymo organų narių lygiateisiškumas įtvirtintas Europos Sąjungos Tarybos V įmonių direktyvos projekte ir Europos Sąjungos bendrovės reglamente⁷⁷. Šis nediskriminavimo principas įtvirtintas ir Jungtinės Karalystės bendrovių teisėje⁷⁸. Numatoma tik viena išimtis - kai kolegialaus Bendrovės valdymo organo narių balsai pasidalija po lygiai - lemia Bendrovės organo pirmininko balsas.

Nepaisant to, kaip yra paskirstytos Bendrovės organų funkcijos, kiekvienas Bendrovės valdymo narys turi teisę gauti bet kokią informaciją apie Bendrovę, dalyvauti Bendrovės valdymo organo susirinkimuose, pateikti pasiūlymus, rinkti informaciją ir kt. Kiekvienas Bendrovės valdymo organo narys turi ir lygias balsavimo teises. Steigimo dokumentuose ar įstatyme negali būti nustatyta, kad vieno valdymo organo ar jo nario balsas yra svarbesnis nei kito valdymo organo nario, išskyrus jau anksčiau paminėtą atvejį apie balsų tolygų pasiskirstymą. Įstatymai, numatydami Bendrovės organams ir jų nariams skirtingas teises ir pareigas, tokiu būdu paskirsto funkcijas. LR ABĮ apibrėžia Bendrovės valdybos, stebėtojų tarybos, visuotinio akcininkų susirinkimo bei vadovo funkcijas ir uždavinius. Tai imperatyvūs reikalavimai subjektams atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų.

⁷⁶ Pakalniškis V., Vaitkevičius P., Juškytė R., Kiršienė J. Ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 258.

⁷⁷ Mikelėnas V., Keserauskas Š. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 191.

⁷⁸ Edwards V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 69.

3.1. visuotinis akcininkų susirinkimas

Visuotinis akcininkų susirinkimas laikomas Bendrovės organu, tačiau ne Bendrovės valdymo organu.⁷⁹ Visuotinis akcininkų susirinkimas yra atstovaujamas Bendrovės organas. Visuotiniame akcininkų susirinkime turi teisę dalyvauti ir balsuoti asmenys, visuotinio akcininkų susirinkimo dieną esantys Bendrovės akcininkais, nepriklausomai nuo to, kiek ir kokios rūšies ar klasės Bendrovės akcijų jie turi. Yra numatyta Bendrovėms pačioms nuspręsti ir nustatyti, jog jų visuotiniuose akcininkų susirinkimuose dalyvauja ir balsuoja asmenys, kurie buvo akcininkais tam tikrą dieną iki visuotinio akcininkų susirinkimo.

Visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimus ir laikomas įvykusi, kai jame dalyvauja akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia daugiau kaip 1/2 visų balsų.

Visuotinis akcininkų susirinkimas turi išimtinės jam suteikiamas teises numatytas LR ABĮ 20 str. Taigi, visuotinio akcininko susirinkimo išimtinės teisės yra šios:

- Keisti Bendrovės įstatus. Visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą pakeisti Bendrovės įstatus, surašomas visas pakeistų įstatų tekstas ir po juo pasirašo visuotinio akcininkų susirinkimo įgaliotas asmuo.
- Rinkti stebėtojų tarybos narius, jeigu stebėtojų taryba nesudaroma – valdybos narius, o jeigu nesudaroma nei viena nei kita – Bendrovės vadovą. Renkant stebėtojų tarybos narius, kiekvienas akcininkas turi tokį balsų skaičių, kuris lygus balsų skaičiaus, kurį suteikia jam priklausančios akcijos, ir renkamų stebėtojų tarybos narių skaičiaus sandaugai. Auščiau nurodytu atveju visuotinis akcininkų susirinkimas ne tik renka Bendrovės vadovą, bet ir nustato jo atlyginimą, tvirtina pareiginius nuostatus, skatina jį ir skiria nuobaudas.
- Atšaukti stebėtojų tarybą ar jos narius, o tuo atveju, kai visuotinis akcininkų susirinkimas išrenka valdybą ar jos narius bei Bendrovės vadovą, taip pat turi teisę ir juos atšaukti. Tai jis gali padaryti nesibaigus stebėtojų tarybos ar valdybos kadencijai. Visuotinio akcininkų susirinkimo teisė atšaukti jo išrinktus valdybos narius nėra ribojama kokiomis nors sąlygomis, tai yra visuotinis akcininkų susirinkimas turi teisę bet kada atšaukti jo išrinktą valdybą. Pagal LR ABĮ 32 str. 1 dalies 1 punktą, jei Bendrovė dirba nuostolingai, visuotinis akcininkų susirinkimas privalo svarstyti, ar valdybos nariai tinka eiti pareigas. Visuotinis akcininkų susirinkimas ne tik turi teisę

⁷⁹ Greičius R. Įmonių valdymas Europos bendrovių teisės reformos kontekste // Teisės problemos. 2003, Nr. 4(42). P. 32.

atšaukti Bendrovės valdybą nesibaigus nustatyta kadencijai, bet ir tuo atveju, kai Bendrovė dirba nuostolingai, turi pareigą svarstyti klausimą dėl valdybos narių tinkamumo eiti pareigas⁸⁰.

- Rinkti ir atšaukti audito įmonę, nustatyti audito paslaugų apmokėjimo sąlygas.
- Nustatyti Bendrovės išleidžiamų akcijų klasę, skaičių, nominalią vertę ir minimalią emisijos kainą.
 - Priimti sprendimą konvertuoti Bendrovės vienos klasės akcijas į kitos, tvirtinti akcijų konvertavimo tvarką, tačiau priimti sprendimą konvertuoti Bendrovės privilegijuotąsias akcijas į paprastąsias gali tik tuo atveju, jeigu Bendrovės įstatuose yra numatyta tokia galimybė ir jeigu kvalifikuota balsų dauguma šiam sprendimui balsuodami atskirai pritaria kiekvienos klasės akcijų savininkai.
 - Priimti sprendimą keisti uždarnosios akcinės bendrovės akcijų sertifikatus į akcijas.
 - Tvirtinti metinę finansinę atskaitomybę, priimti sprendimą dėl pelno (nuostolių) paskirstymo. Visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimą padengti Bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais.
 - Priimti sprendimą dėl rezervų sudarymo, naudojimo, sumažinimo ir naikinimo.
 - Priimti sprendimą išleisti konvertuojamąsias obligacijas. Taip pat jis gali priimti sprendimą išleisti obligacijas ir nurodyti obligacijos nominalią vertę, metinių palūkanų dydį, fiksuotą obligacijos išpirkimo datą, nuo kurios obligacijos savininkas įgyja teisę gauti iš Bendrovės pinigų sumą, kurią sudaro obligacijos nominali vertė ir metinės palūkanos. Sprendimą išleisti obligacijas priima paprasta balsų dauguma. Dėl konvertuojamųjų obligacijų išleidimo, kai Bendrovėje yra skirtingų klasių akcijų, priima, kai tam balsuodami atskirai pritaria kiekvienos klasės savininkai.
 - Priimti sprendimą atšaukti visiems akcininkams teisę įsigyti konkrečios emisijos Bendrovės akcijų ar konvertuojamų obligacijų. Visuotinis akcininkų susirinkimas gali nuspręsti visiems akcininkams atšaukti pirmumo teisę įsigyti Bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamų obligacijų, tačiau tokį sprendimą jis gali priimti tik tuomet, jeigu yra žinomas asmuo ar asmenys (tokie asmenys gali būti ir akcininkai), kuriems suteikiama teisė įsigyti Bendrovės akcijų ir konvertuojamųjų obligacijų.
 - Priimti sprendimą padidinti / sumažinti įstatinį kapitalą. Bendrovėje, kuri yra išleidusi skirtingų klasių akcijas, sprendimas padidinti / sumažinti įstatinį kapitalą priimamas, jeigu jam balsuodami atskirai pritaria kiekvienos tų klasių akcijų savininkai, su kurių teisėmis yra susijęs

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-09-13 nutartis, bylos Nr. 3K-3-483/2006.

įstatinio kapitalo didinimas / mažinimas. Sprendimui dėl įstatinio kapitalo padidinimo papildomais įnašais, išleidžiant privilegijuotąsias akcijas, priimti būtinas ir nesuteikiančių balsavimo teisės privilegijuotųjų akcijų klasių savininkų pritarimas. Visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimą didinti įstatinį kapitalą ir iš Bendrovės lėšų, vadovaudamasis Bendrovės finansine atskaitomybe. Visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas padidinti įstatinį kapitalą, išskyrus sprendimą dėl konvertuojamųjų obligacijų išleidimo, laikomas negaliojančiu, jeigu pakeisti Bendrovės įstatai nebuvo pateikti juridinių asmenų registro tvarkytojui per 6 mėnesius nuo visuotinio akcininkų susirinkimo, priėmusio sprendimą padidinti įstatinį kapitalą, dienos.

- Priimti sprendimą Bendrovei įsigyti savų akcijų.
- Priimti sprendimą dėl Bendrovės reorganizavimo ar atskyrimo ir patvirtinti reorganizavimo ar atskyrimo sąlygas.
- Priimti sprendimą pertvarkyti, restruktūrizuoti Bendrovę.
- Priimti sprendimą likviduoti Bendrovę, atšaukti Bendrovės likvidavimą ir tuo atveju,

jeigu jis nusprendė ir dėl Bendrovės likvidavimo - rinkti bei atšaukti Bendrovės likvidatorių. Visuotinis akcininkų susirinkimas negali priimti sprendimo dėl Bendrovės likvidavimo, jeigu ji yra nemoki. Jis gali nustatyti kitą (ne sprendimo priėmimo dienos) datą, nuo kurios įsigalioja sprendimas dėl Bendrovės likvidavimo, tačiau ši data negali būti ankstesnė, kaip sprendimo likviduoti Bendrovę priėmimo diena. Ši teisė yra nustatyta tiek LR ABĮ, tiek Lietuvos įmonių bankroto įstatymo 5 str., pagal kurį Bendrovės savininkams, taigi – akcininkams, suteikiama teisė pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo Bendrovei⁸¹. Sprendimus dėl Bendrovės likvidavimo visuotinis akcininkų susirinkimas priima kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų. Akivaizdu, kad kvalifikuotos balsų daugumos nustatymas įstatyme nulemtas sprendžiamo klausimo svarbos, jo aktualumo kiekvienam Bendrovės akcininkui. LAT teisėjų kolegija konstatuoja, kad, sprendžiant šios kategorijos bylas, ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į tai, ar akcininkams buvo suteikta galimybė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, ar formaliai nebuvo suvaržyta jų galimybė išreikšti savo valią dėl Bendrovės likvidavimo⁸². Jungtinėje Karalystėje įstatymai taip pat akcininkų susirinkimui suteikia teisę paduoti prašymą dėl savanoriško bendrovės likvidavimo⁸³. Tuo atveju, kai visuotinis akcininkų susirinkimas pats būna išrinkęs likvidatorių, priima sprendimą ir dėl likvidatoriaus laikino pavadavimo jo atostogų ar laikino nedarbingumo metu.

⁸¹ Lietuvos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 31-1010.

⁸² Lietuvos Aukščiausio Teismo 2006-09-18 nutartis, bylos Nr. 3K-3-486/2006.

⁸³ Kelly D., Holmse A. Business law. - London: Cavendish Publishing Limited, 1994. P. 299.

Visuotinis akcininkų susirinkimas neturi teisės pavesti kitiems Bendrovės organams spręsti jo kompetencijai priskirtų klausimų, tuo tarpu, gali priimti kitus nutarimus bei spręsti klausimus, kurie pagal įstatus nenumatyti jo kompetencijai, jeigu šie klausimai nėra numatyti kitiems Bendrovės valdymo organams pagal LR ABĮ.

3.2. stebėtojų taryba

Stebėtojų taryba, kaip vienas iš Bendrovės organų, pirmiausia sudaryta ir įstatymų įtvirtinta buvo Vokietijoje. Šalys, kurios įstatymuose numato stebėtojų tarybą, vienaip ar kitaip remiasi Vokietijos statymais.⁸⁴

Stebėtojų taryba yra kolegialus Bendrovės veiklos priežiūrą atliekantis organas, kurio veiklai vadovauja jos pirmininkas. Stebėtojų tarybos narių skaičius nustatomas Bendrovės įstatuose, tačiau narių turi būti ne mažiau 3 ir ne daugiau kaip 15. Ją renka visuotinis akcininkų susirinkimas Bendrovės įstatuose numatytam, bet ne ilgesniam nei 4 metų laikotarpiui.

Stebėtojų tarybos nariai turi lygias teises. Balsavimo metu kiekvienas narys turi vieną balsą. Stebėtojų taryba gali priimti sprendimus ir jos posėdis laikomas įvykusi, kai posėdyje dalyvauja daugiau kaip pusė stebėtojų tarybos narių. Stebėtojų tarybos narys gali atsistatydinti iš pareigų kadencijai nesibaigus, apie tai ne vėliau kaip prieš 14 dienų raštu įspėjęs Bendrovę.

Stebėtojų taryba turi teisę prašyti bendrovės vadovą ir Bendrovės valdybą pateikti su Bendrovės veikla susijusius dokumentus ir tuo atveju, kai jų sprendimai prieštarauja Lietuvos įstatymams, Bendrovės įstatams ar visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimams, gali teikti pasiūlymus juos atšaukti. Stebėtojų taryba gali rinkti ir atšaukti Bendrovės valdybą bei ginčyti valdybos sudarytas sutartis. Bendrovei numčius savo įstatuose sutartis, kurioms yra privalomas stebėtojų tarybos pritarimas, stebėtojų taryba turi teisę joms pritarti arba nepritarti. Ji gali teikti pasiūlymus dėl Bendrovės veiklos strategijos, metinės finansinės atskaitomybės, pelno paskirstymo projekto ir bendrovės metinio pranešimo, valdybos bei Bendrovės vadovo veiklos, taip pat šiais klausimais visuotiniam akcininkų susirinkimui turi teikti atsiliepimus.

Stebėtojų taryba turi teisę reikalauti sušaukti neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą. Ji gali teikti pasiūlymus dėl reorganizavimo sąlygų. Esant Bendrovės ir jos valdybos nario, Bendrovės vadovo ar jo pavaduotojo ginčams stebėtojų taryba gali atstovauti Bendrovei juos nagrinėjant teisme.

⁸⁴ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 72.

Stebėtojų taryba neturi teisės pavesti, perduoti vykdyti savo funkcijų valdybai ar Bendrovės vadovui.

Tuo atveju, kai Bendrovė dirba nuostolingai, stebėtojų taryba privalo svarstyti, ar valdybos nariai, Bendrovės vadovas tinka eiti pareigas. Taip pat stebėtojų tarybos nariai privalo saugoti komercines bei gamybinės paslaptis, kurias sužino vykdydami stebėtojų tarybos nario funkcijas.

3.3. valdyba

Valdyba yra kolegialus Bendrovės valdymo organas, kurios narių skaičius nustatomas Bendrovės įstatuose, tačiau jis turi būti ne mažesnis 3 trys valdybos nariai. Kitų valstybių įstatymai paprastai taip pat numato valdybos narių minimalų skaičių (Prancūzija – trys, Vokietija – priklausomai nuo įstatinio kapitalo dydžio), o maksimalus valdybos narių skaičius paprastai nenumatomas.⁸⁵ Ją renka stebėtojų taryba ne ilgesniam kaip 4 metų laikotarpiui. Valdybos nariu gali būti renkamas tik fizinis asmuo ir jis turi teisę atsistatydinti iš pareigų kadencijai nesibaigus, apie tai ne vėliau kaip prieš 14 dienų raštu įspėjęs Bendrovę.

Valdyba svarsto, tvirtina Bendrovės veiklos strategiją, Bendrovės metinį pranešimą, Bendrovės valdymo struktūrą ir darbuotojų pareigybes, Bendrovės filialų, atstovybių nuostatus.

Valdybos narys įstatymų, Bendrovės steigimo dokumentų, valdybos darbo reglamento nustatyta tvarka turi teisę dalyvauti ir balsuoti posėdžiuose, gauti atlygį už valdybos nario funkcijas, sudaryti sandorius su Bendrove ir kt.⁸⁶ Savo valią – „už“ ar „prieš“ balsuojamą sprendimą, su kurio projektu jis susipažinęs, valdybos narys gali pranešti iš anksto raštu balsuodamas. Į kiekvieną savo posėdį valdyba turi pakviesti Bendrovės vadovą, jei jis nėra valdybos narys, ir sudaryti jam galimybes susipažinti su informacija darbotvarkės klausimais.

Stebėtojų tarybai paprašius, ji privalo pateikti su Bendrovės veikla susijusius dokumentus.

Valdyba turi visuotinio akcininkų susirinkimo bei valdybos posėdžio sušaukimo iniciatyvos teisę. Jungtinėje karalystėje valdybos nariai taip pat turi teisę sušaukti valdybos posėdį, nebent bendrovės įstatuose būtų nurodyta kitaip⁸⁷. Tuo pačiu valdyba atsako už visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą ir rengimą laiku.

Ji nustato informaciją, kuri yra laikoma Bendrovės komercinėmis (gamybinėmis) paslaptimis ir patys valdybos nariai privalo jas saugoti.

⁸⁵ Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 71.

⁸⁶ Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Juristas. 2005, Nr. 1. P. 9.

⁸⁷ Keenan D. Company law. – Pearson Longman, 2002. P. 398.

Valdyba turi teisę priimti sprendimus dėl ilgalaikio turto, kurio balansinė vertė didesnė kaip 1/20 Bendrovės statinio kapitalo investavimo, perleidimo, nuomos, įsigijimo, įkeitimo, hipotekos ir priedavimų, kurių suma didesnė kaip 1/20 įstatinio kapitalo, įvykdymo laidavimo ar garantavimo. Tačiau įstatuose gali būti numatyta, kad valdyba, prieš priimdama sprendimus dėl disponavimo Bendrovės turtu ar naujo turto įsigijimo turi gauti visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimą. Taip pat, siekiant apginti kreditorių interesus, valdyba prieš priimdama sprendimą investuoti lėšas ar kitą turtą į kitą juridinį asmenį, turi apie tai pranešti kreditoriams, su kuriais Bendrovė yra neatsiskaičiusi per nustatytą terminą, jeigu bendra įsiskolinimo suma šiems kreditoriams yra didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo.

Valdyba turi teisę teikti pasiūlymus ir priimti sprendimą dėl Bendrovės reorganizavimo. Reorganizavime dalyvaujančios Bendrovių valdybos, gavusios visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimą, privalo parengti reorganizavimo sąlygas bei parengti išsamią rašytinę ataskaitą apie reorganizavimą.

Valdyba turi įstatyminio Bendrovės atstovo teisę ir ši jos teisė neribojama. Ji turi teisę kreiptis į teismą ir dėl akcijų paskelbimo negaliojančiomis, jų anuliavimo bei įstatinio kapitalo sumažinimo tuo atveju, kai Bendrovės akcijos, įsigytos pažeidžiant įstatymo sąlygas, per 12 mėnesių nuo jų įsigijimo nėra perleidžiamos kitų asmenų nuosavybėn ir pati Bendrovė minėtų akcijų neanuliuoja bei nepaskelbia negaliojančiomis.

Įsiteisėjus teismo sprendimui dėl Bendrovės įstatinio kapitalo sumažinimo, Bendrovės valdyba Bendrovės įstatuose privalo atitinkamai pakeisti įstatinio kapitalo dydį bei akcijų skaičių ar nominalią vertę, taip pat anuliuoti akcijas. Panašios pareigos valdybai yra ir padidinus įstatinį kapitalą, kadangi vėlgi valdyba turi pakeisti informaciją apie įstatinį kapitalą ir akcijų skaičių įstatuose, nustatyti nominalią akcijų vertę bei pateikti pakeistus įstatus juridinių asmenų registro tvarkytojui.

3.4. direktorius

Bendrovės vadovas yra vienasmenis valdymo organas (prezidentas, generalinis direktorius, direktorius). Juo gali būti fizinis asmuo. Jis savo veikloje vadovaujasi įstatymais, kitais teisės aktais, Bendrovės įstatais, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimais, stebėtojų tarybos bei valdybos sprendimais, pareiginiais nuostatais. Pradedą eiti savo pareigas nuo jo išrinkimo, jeigu su juo sudarytoje (darbo) sutartyje nenustatyta kitaip. Taip pat gali būti sudaroma ir visiškos materialinės atsakomybės sutartis.

Tuo atveju, kai Bendrovėje nesudaroma stebėtojų taryba, jos funkcijas atlieka Bendrovės vadovas. Tuo tarpu, kai Bendrovėje nesudaroma Bendrovės valdyba, Bendrovės vadovas perima daug bendrovės valdybos pareigų Bendrovei.

Bendrovės vadovas organizuoja kasdienę Bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, skatina juos, skiria nuobaudas. Jis nustato Bendrovėje taikomus turto nusidėvėjimo skaičiavimo normatyvus, organizuoja Bendrovės veiklą ir įgyvendina jos tikslus. Jis privalo saugoti komercines bei gamybines paslaptis, kurias sužinojo eidamas šias pareigas.

Bendrovės vadovas privalo užtikrinti, kad audito patikrinimui atlikti reikalingi Bendrovės dokumentai būtų pateikti auditoriui.

Bendrovės vadovas vienvaldiškai veikia Bendrovės vardu santykiyje su kitais asmenimis ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai Bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas Bendrovei. Kai kuriuos sandorius jis gali sudaryti tik tuomet, kai yra priimtas Bendrovės valdybos sprendimas šiuos sandorius sudaryti.

Direktorius turi tiesę atstovauti Bendrovei teisme ir kitose institucijose, taip pat įgalioti tą atlikti kitus Bendrovės darbuotojus⁸⁸. Tuo atveju, kai į teismo posėdį atvyksta juridinio asmens valdymo organas (direktorius), laikoma atvykus patį juridinį asmenį, o ne jo atstovą⁸⁹.

Jis turi teisę dalyvauti ir kalbėti visuotiniame akcininkų susirinkime, bei gali nuspręsti jį sušaukti, tai yra turi visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo teisę. Vadovas gali pasinaudoti ir teise kreiptis į teismą dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo.

Bendrovės vadovas turi tokią pačią teisę kaip ir akcininkas bei valdyba, tai yra teisę kreiptis į teismą dėl akcijų paskelbimo negaliojančiomis, jų anuliavimo bei įstatinio kapitalo sumažinimo tuo atveju, kai bendrovės akcijos, įsigytos pažeidžiant įstatymo sąlygas, per 12 mėnesių nuo jų įsigijimo nėra perleidžiamos kitų asmenų nuosavybėn ir pati Bendrovė minėtų akcijų neanuliuoja bei nepaskelbia negaliojančiomis. Teisę teikti pasiūlymus dėl Bendrovės reorganizavimo sąlygų jis turi kartu su valdyba, stebėtojų taryba ir akcininkais.

Jis turi teisę pareikšti ieškinį dėl Bendrovės organų sprendimų negaliojimo vadovaujantis LR CK 2.82 str. 4 dalimi. LAT yra nagrinėjęs bylą dėl direktoriaus teisės pasirašyti ir pateikti procesinius dokumentus Bendrovės vardu, kai jo įgaliojimų terminas pasibaigęs. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad be Bendrovės vadovo Bendrovės veikla neįmanoma. Kiekvienas juridinis asmuo turi

⁸⁸ Kanonovič A. Bendrovių valdymas, akcininkų susirinkimai, vertybiniai popieriai. – Vilnius: VU leidykla, 2001. P. 59.

⁸⁹ Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004. P. 180.

turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą. Tai, jog Bendrovės vadovo įgaliojimų terminas pasibaigė, dar nereiškia besąlyginio jo atšaukimo. Reikia atsižvelgti ir į vėliau susidariusias aplinkybes, akcininkų elgesį. Direktorius, po įgaliojimų termino pabaigos, toliau vykdė Bendrovės direktoriaus funkcijas, o Bendrovės akcininkai savo veiksmais pripažino jį direktoriumi, nes Bendrovės laiškus adresuodavo būtent jam, nereikalavo jog grąžintų įgaliojimus, nesiėmė veiksmų išrinkti naują direktorių. Teisėjų kolegija pažymi, kad apie Bendrovės vadovo išrinkimą ar atšaukimą bei sutarties su juo pasibaigimą kitais pagrindais, jį išrinkusio ar atšaukusio Bendrovės organo įgaliotas asmuo, pagal LR ABĮ 37 str. 3 dalį, ne vėliau kaip per 5 dienas privalo pranešti juridinių asmenų registro tvarkytojui. Tai nebuvo padaryta. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad Bendrovės direktoriaus įgaliojimai turėtų baigtis tik tuomet, kai visuotinis akcininkų susirinkimas išrinks naują bendrovės vadovą ir šis pradės dirbti. Taigi, nors ir pasibaigus įgaliojimams, direktorius turėjo teisę pasirašyti ir pateikti procesinius dokumentus Bendrovės vardu.⁹⁰

Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo 4 str. 3 dalis numato Bendrovės vadovui teisę raštu pateikti siūlymą restruktūrizuoti Bendrovę pagrindiniams kreditoriams, jei dėl šio siūlymo yra priimtas visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas.⁹¹ Jeigu yra reikalaujama, restruktūrizuojamos Bendrovės vadovas su restruktūrizavimo bylos nagrinėjimu susijusią informaciją privalo pateikti teismui, Bendrovės administratoriui, kreditorių komiteto pirmininkui, kreditorių komitetui, kreditoriui, dalyviui, restruktūrizavimo plane nurodytam investuotojui ir Vyriausybės įgaliotai institucijai restruktūrizuojamų Bendrovių veiklos analizei atlikti.

Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 5 str. Bendrovės vadovui suteikia teisę pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos Bendrovei iškėlimo.⁹² Jeigu vadovas pats pateikia teismui pareiškimą dėl bankroto bylos Bendrovei iškėlimo, jis turi teisę siūlyti teismui administratoriaus kandidatūrą. Tuo tarpu, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 8 str., numato vadovo pareigą pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos Bendrovei iškėlimo tuo atveju, kai Bendrovė negali ir negalės atsiskaityti su kreditoriumi ir šis nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo arba Bendrovė viešai paskelbė, arba kitaip pranešė kreditoriui, kad negali ir neketina vykdyti įsipareigojimų. Praktikoje tai retai pasitaikantis atvejis, nes Bendrovės vadovas dažniausiai nėra suinteresuotas nusišalinti nuo Bendrovės valdymo ir užbaigti Bendrovės veiklą pagal bankroto procedūras⁹³. Tinkamas šios pareigos vykdymas yra viena iš priemonių, kurių

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-03-26 nutartis, bylos Nr. 3K-3-238/2007.

⁹¹ Lietuvos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 31-1012.

⁹² Lietuvos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 31-1010.

⁹³ Mikuckienė V. Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai: soc. mokslai: teisė (01 S) / Mykolo Romerio universitetas. – V., 2007. P. 82.

pagalba užtikrinama Bendrovės kreditorių turtinių interesų apsauga, o tai yra vienas iš pagrindinių bankroto proceso tikslų.

Taip pat vadovas privalo pateikti teismui kreditorių ir skolininkų sąrašus, kuriuose nurodyti jų adresai, įsipareigojimų ir skolų sumos, atsiskaitymo terminai, paskutinių metų ir einamųjų metų laikotarpio iki kreditorių pareiškimo pateikimo teismui dienos finansinė atskaitomybė, informacija apie teismuose iškeltas bylas bei išieškojimus ne ginčo tvarka, įkeistą turtą ir kitus įsipareigojimus. Tuo atveju, kai įsigalioja teismo nutartis iškelti bankroto bylą, vadovas ir kiti valdymo organai privalo perduoti administratoriui Bendrovės turtą pagal finansinę atskaitomybę.

Kai keičiami juridinių asmenų registro duomenys ar Bendrovės įstatai, Bendrovės vadovas per įstatymų numatytus terminus turi pateikti juridinių asmenų registro tvarkytojui Bendrovės organo sprendimą patvirtinantį dokumentą bei kitus reikiamus dokumentus.

Tuo atveju, kai visuotinį akcininkų susirinkimą sušaukia Bendrovės vadovas, jis tuo pačiu turi parengti ir visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę bei dokumentus, informaciją, reikalingą pranešimui apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą. Pareiga pranešti akcininkams apie šaukiamą susirinkimą vertintina kaip dispozityvi teisės norma. Teisinio santykio subjektams paliekama teisė veikti savo nuožiūra ir patiems reguliuoti savo santykius tarpusavio susitarimu, tačiau visais atvejais tie susitarimai negali pažeisti akcininko teisių, nes akcininkas turi operatyviai gauti informaciją apie šaukiamą susirinkimą, darbotvarkę, žinoti kitą jo, kaip akcininko, teisių įgyvendinimui reikšmingą informaciją⁹⁴. Tuo atveju, kai akcininkas nori susipažinti su Bendrovės dokumentais, susijusiais su visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarke ir raštiškai paprašo, vadovas turi per 3 dienas nuo tokio raštiško pageidavimo gavimo dienos įteikti dokumentus akcininkui pasirašytinai arba išsiųsti registruotu laišku.

LR ABĮ formuluoatė, kad „Bendrovės valdymo organai privalo veikti Bendrovės ir jos akcininkų naudai“⁹⁵ yra dviprasmiška ir leidžia manyti, kad direktoriai galėtų turėti tam tikras pareigas ir atskiriems akcininkams. Tačiau jokios dviprasmybės nebelieka sistemiškai aiškinant šią normą kartu su LR ABĮ 16 str. 4 dalimi, teigiančia, kad žala, susidariusi dėl Bendrovės vadovo pareigų, nustatytų įstatymuose ir Bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo, atlyginama tik pačiai Bendrovei, o ne akcininkui.⁹⁶

Jis pateikia duomenis Vertybinių popierių komisijai ir Lietuvos centriniam vertybinių popierių depozitoriumui. Tuo pačiu jis yra atsakingas už nematerialių akcijų savininkų asmeninių

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-11-05 nutartis, bylos Nr. 3K-3-1057/2003.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 33.

⁹⁶ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija. 2008, Nr. 8(110). P. 58.

vertybinių popierių tvarkymą ir materialių akcijų savininkų registravimą Bendrovėje. Bendrovės akcininkui nusprendus parduoti akcijas ir apie tai pranešus Bendrovei, Bendrovės vadovas, ne vėliau kaip per 5 dienas nuo tokio pranešimo gavimo dienos, privalo apie tai pranešti kitiems Bendrovės akcininkams pasirašytinai arba išsiųsti registruotą pranešimą, kuriame nurodoma parduodamų akcijų skaičius, klasė, kaina ir terminas, per kurį akcininkas gali pranešti Bendrovei apie pageidavimą pirkti siūlomas akcijas. Kai akcininkas praneša, jog nori pirkti siūlomas akcijas, ne vėliau kaip per 45 dienas nuo šio pranešimo gavimo dienos, Bendrovės vadovas turi pranešti norinčiam parduoti akcijas akcininkui jog yra kitų Bendrovės akcininkų, kurie nori pirkti jo parduodamas akcijas.

Tuo atveju, kai Bendrovė gauna pranešimą apie tai, jog visas Bendrovės akcijas įsigijo vienas asmuo arba Bendrovės visų akcijų savininkas perleido visas ar dalį akcijų kitiems asmenims, Bendrovės vadovas privalo, ne vėliau kaip per 5 dienas, apie tai pranešti juridinių asmenų registro tvarkytojui.

Kai uždarajai akcinei bendrovei negražinamos per nustatytą terminą materialiosios akcijos ar jų sertifikatai arba kai materialiosios akcijos yra pametamos, sunaikinamos, kitaip prarastos, bendrovės vadovas privalo viešai apie tai paskelbti įstatuose nurodytame dienraštyje.

Tuo atveju, kai nėra sudaryta Bendrovės valdyba, Bendrovės vadovas privalo kreiptis į teismą dėl Bendrovės įstatinio kapitalo sumažinimo tokia suma, kuria nuosavas kapitalas tapo mažesnis už įstatinį kapitalą ir įsiteisėjus teismo sprendimui privalo atitinkamai pakeisti įstatinio kapitalo dydį bei akcijų skaičių ar nominalią vertę bei anuliuoti akcijas. O pasirašęs pakeistus įstatus per 30 dienų nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos privalo pateikti juos juridinių asmenų registro tvarkytojui. Didinant Bendrovės įstatinį kapitalą, Bendrovės vadovas taip pat privalo Bendrovės įstatuose pakeisti įstatinio kapitalo dydį, akcijų skaičių, jų nominalią vertę ir pateikti pakeistus įstatus juridinių asmenų registro tvarkytojui. Kai naujus įstatus užregistruoja juridinių asmenų registre, jis privalo pranešti akcininkams apie naujų materialių akcijų ar akcijų sertifikatų atsiėmimo tvarką.

Kai yra vykdomas Bendrovės reorganizavimas, Bendrovės vadovas apie esminius turto, teisių ir prievolių pasikeitimus turi pranešti Bendrovės akcininkams bei kitų reorganizavime dalyvaujančių Bendrovių vadovams, kad šie savo ruožtu galėtų informuoti savo akcininkus.

Jungtinėje Karalystėje Bendrovės direktoriai, atlikdami funkcijas, turi atsižvelgti ir į Bendrovės darbuotojų bei bendrovės narių interesus. Maža to, daugumoje teismo sprendimų,

kuriuose keliamas Bendrovės vadovo pareigų klausimas, pabrėžiama pareiga ir kitų direktorių atžvilgiu – Bendrovės vadovas privalo kontroliuoti savo kolegų veiklą⁹⁷.

Prancūzijoje ir Ispanijoje išskiriama, kad Bendrovės vadovai turi vadovavimo pareigas. Prancūzijoje direktoriai, nedalyvaujantys direktorių pasitarime, nėra atleidžiami nuo atsakomybės už netinkamą sprendimų priėmimą. Prancūzijos teismų praktika reikalauja direktorių aktyviai vadovauti Bendrovei. Ispanijoje direktorius privalo dalyvauti svarstant ir priimant visus Bendrovės klausimus, o jei nedalyvauja, privalo teismui pasiaiškinti, kodėl nedalyvavo jo kolegoms priimant netinkamą sprendimą.⁹⁸ Jungtinėje Karalystėje Bendrovės direktoriai turi pareigą iš karto raštu informuoti kitus bendrovės organus, jeigu bet koku būdu, tai yra tiesiogiai ar netiesiogiai, yra susidomėję sandoriu ar susitarimu, dėl kurio derybas pradėjo pati bendrovė.⁹⁹

Danija savo įmonių teisėje yra įtvirtinusi vadovų bendrojo pobūdžio pareigą kreditoriams – vengti, kad jie patirtų nuostolių. Vokietijoje viena iš svarbiausių valdymo organų narių pareigų kreditoriams – saugoti įstatinį kapitalą, negražinti paskolų akcininkams, jei dėl finansinės padėties Bendrovės negalės skolintis iš trečiųjų asmenų, kad tinkamai vykdytų prievolės kreditoriams. Italija įtvirtinusi direktorių pareigą kreditoriams, kad būtų patenkinti kreditorių reikalavimai.¹⁰⁰ Kitose valstybėse, tokiose kaip Suomija, Prancūzija, Airija, Ispanija, Šveicarija, taip pat yra įtvirtintos nuostatos, susijusios su Bendrovės vadovų pareigomis kreditoriams. Lietuvoje šis klausimas sureguliuotas tik iš dalies – numatyta kreditorių teisė ginčyti juridinių asmenų organų sprendimus, jeigu jie prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Tačiau kreditoriams nesuteikiama teisė reikalauti tiesioginės valdymo organo narių atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl jų neteisėtų veiksmų.

⁹⁷ Greičius R. Ko negali įmonės vadovas // *Juristas*. 2004, Nr. 7-8. P. 42.

⁹⁸ Greičius R. Įmonių vadovų fiduciarinių pareigų samprata ir taikymas praktikoje // *Teisės problemos*. 2004, Nr. 1(43). P. 64.

⁹⁹ Talbot LE. *Critical Company Law*. – Great Britan: Routledge Cavendish, 2008. P. 338-339.

¹⁰⁰ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija*. 2008, Nr. 8(110). P. 61.

4. BENDROSIOS BENDROVĖS ORGANŲ PAREIGOS

Pareiga apibrėžiama kaip būtinas pagal įstatymą, paprotį, dorovę veiksmas.¹⁰¹ Taigi, bet koks veiksmas, imperatyviai išreiškiantis privalomą elgesio variantą, traktuojamas kaip pareiga.

Be to, kad Bendrovės organams yra numatomos skirtingos teisės ir pareigos - visi organai turi bendras pareigas. Šios pareigos tenka neatsižvelgus į tai, juridinio asmens valdymo organas yra kolegialus ar vienasmenis, taip pat šios pareigos tenka Bendrovės dalyviams, jeigu Bendrovės dalyvių susirinkimas sutampa su Bendrovės valdymo organu, ar tiems dalyviams, kurie turi visus arba dalį Bendrovės valdymo organo funkcijų. Pagal turinį pareigos skirstomos į: sąžiningumo ir protingumo, lojalumo, konfidencialumo, interesų konflikto vengimo ir turto atskyrimo. Paminėtos pareigos yra glaudžiai susijusios su civilinės teisės principais, kurių civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendinantys savo teises ir pareigas, privalo laikytis. Tie principai, kaip teisingumas, protingumas, sąžiningumas yra įtvirtinti LR CK 1.5 str.

Kitaip šias pareigas galėtume vadinti fiduciarinėmis pareigomis, tačiau dabartiniuose Lietuvos teisės aktuose sąvoka „fiduciarinė pareiga“ neįtvirtinama. Terminas „fiduciarinė pareiga“ iš lotynų kalbos reiškia pasitikėjimą, pasiklovimą, tikrumą¹⁰². Fiduciarinės pareigos nubrėžia, kokiais principais vadovaujantis turi būti įgyvendinta Bendrovių organų ir jų narių kompetencija. Pati fiduciarinių pareigų doktrina mums mažiau pažįstama – ji suponuoja fiduciarinių pareigų kilimą subjektui, įgyvendinančiam beveik neribotą svetimo turto kontrolę. Fiduciarinių pareigų kilmės teorija iš esmės kertasi su Bendrovės, kaip savo turto savininkės, samprata, vyraujančia Lietuvoje, tačiau yra plačiai taikoma praktikoje¹⁰³. Štai ir LAT vienoje iš bylų konstatavo, kad Bendrovę ar jos valdymo organus sieja fiduciariniai, tai yra tarpusavio pasitikėjimu grindžiami, santykiai, todėl visi bendrovės organai privalo veikti atsižvelgdami išimtinai į bendrovės interesus¹⁰⁴.

4.1. veikti sąžiningai ir protingai

Pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organo narių atžvilgiu nustatoma įgyvendinant bendrąjį civilinių teisinių santykių reguliavimo principą.

¹⁰¹ Keinys S. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

¹⁰² Kuzavinis K. Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

¹⁰³ Kiršienė J. Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55(47). P. 37.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-03-29 nutartis, bylos Nr. 3K-3-383/2000.

Sąžiningumo, arba *bona fide*, doktrina Jungtinėje Karalystėje taikoma jau nuo 19 amžiaus¹⁰⁵. Kaip teigia R.Greičius 1900 metais byloje *Allen v. Gold Reefs of West Afrika Ltd* buvo išaiškinta, kad akcininkai, siekdami pakeisti Bendrovės įstatus, privalo veikti ne tik pagal egzistuojančias tokios procedūros atlikimo nuostatas, bet ir pagal *bona fide* reikalavimą veikti geriausiaisiais Bendrovės interesais. Viena iš *bona fide* reikšmių yra: veikti sąžiningai, su geriausiaisiais ketinimais ir nuoširdžiai jaučiant, kad veiksmas nėra iškreiptas pažeidimų ar neteisingumo¹⁰⁶. Vėliau *bona fide* nuostata išsiplėtojo ir buvo pradėta taikyti atliekant ir bet kurias kitas funkcijas.

Lietuvoje nepateikiamas sąžiningumo principo turinys, tačiau galime suprasti, kad jis reiškia atidumą, rūpestingumą, šalių kooperavimąsi, viena kitos informavimą, atsižvelgimą į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus ir pan. Netgi tuo atveju, kai Bendrovės organo narys veikia sąžiningai, bet ne geriausiaisiais Bendrovės interesais, Bendrovių teisės teorijoje ir praktikoje laikoma, kad jis vis tiek pažeidžia pareigą.

LAT yra nustatyta, kad sąžiningumas reikalauja jog būtų veikiamas juridinio asmens naudai tokiu būdu, kad sprendimas neatneštų žalos. Šios pareigos tinkamam vykdymui prieštarautų veikla, kai juridinio asmens valdymo organas veikia tik vieno akcininko naudai. Nagrinėjamoje byloje buvo nurodyta, kad pagal sandorius turtas perduotas asmenims, susijusiems su vienu iš akcininkų ir, kad valdymo organas veikia vieno akcininko naudai. Tokio pobūdžio veiksmai gali būti aptariamoms pareigos pažeidimas ir kvalifikuojami kaip netinkama veikla.¹⁰⁷

Protingumo pareigą kitose valstybėse, kaip kad ir Jungtinėje Karalystėje, atitinka pareiga veikti rūpestingai, tai yra pabrėžiamas Bendrovės valdymo ir priežiūros organų bei jų narių atidumas, įgūdžiai ir stropumas, atliekant jiems priskirtas funkcijas. V.Mikelėnas rūpestingumo pareigos turinį yra nusakęs, kaip Bendrovės bei jos akcininkų teisę, reikalauti iš Bendrovės vadovo veikti Bendrovės interesais kvalifikuotai, protingai, rūpestingai ir apdairiai¹⁰⁸. Bendrovės organai turi daryti viską, kas nuo jų priklauso, kad Bendrovė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Ši pareiga reikalauja, kad asmuo, abejojantis atliekamo veiksmo teisiniais padariniais, susilaikytų nuo jo arba pasikonsultuotų su teisininku. Taigi, asmuo elgiasi protingai, jeigu prieš priimdamas sprendimą pasikonsultuoja. Jeigu asmuo to nepadaro, vadinasi, jis elgiasi neapdairiai ir neatidžiai, o tai galima traktuoti kaip neprotingą elgesį.

¹⁰⁵ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 154.

¹⁰⁶ Boros E., Duns J. Corporate law. - New York: Oxford university press, 2008. P. 180.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-11 nutartis, bylos Nr. 3K-3-73/2008.

¹⁰⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999. P. 291.

Vertinant protingumo pareigą, reikia atsižvelgti į objektyviusius ir subjektyviusius kriterijus. Objektyvusis protingumo kriterijus reiškia, kad asmens veiksmus konkrečioje situacijoje būtina vertinti pagal apdairaus, rūpestingo, atidaus, tai yra racionalaus, protingo asmens etaloną. Subjektyvusis kriterijus reiškia, kad teismas, vertindamas Bendrovės organo nario veiksmus, privalo atsižvelgti į subjektyvias to asmens savybes: amžių, išsimokslinimą, patirtį ir pan.¹⁰⁹

Ar Bendrovės organas, ar jo narys veikia sąžiningai ir protingai Bendrovės atžvilgiu galime nustatyti atsakant į klausimą, ar Bendrovės organo narys elgiasi taip, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis, ir ar jis elgiasi *bona fide* Bendrovės atžvilgiu. Tam, kad asmuo elgtųsi apdairiai priiminėdamas sprendimus, jis turi būti susirinkęs visą būtiną informaciją atsižvelgiant į sprendimo esmę ir aplinkybes. Nagrinėjant, ar asmuo elgiasi gera valia Bendrovės atžvilgiu, reiktų nustatyti, ar nėra interesų konflikto, ar nepainiojamas turtas ir kt.

Jungtinės Karalystės teismų praktika pabrėžia, kad teisės aktuose turėtų būti pakankamai aiškiai nurodyta, kokia yra šios pareigos apimtis ir standartai. Vokietijos įstatymai numato pareigą elgtis protingai ir sąmoningai. Prancūzijos teisės aktuose įtvirtinta, kad protingumo pareiga pasireiškia tuo, jog privaloma aktyviai ir stropiai dalyvauti ir veikti Bendrovėje bei priimti geriausius Bendrovės interesus atitinkančius sprendimus. Lenkijos teismai konstatavo, kad Bendrovės organo narys privalo imtis visų įmanomų faktinių ir teisinių priemonių, siekdamas įgyvendinti savo pareigas tinkamai, ir iš anksto numatyti galimas savo veiksmų pasekmes.

Lietuvoje nėra praktikos, kaip būtų sprendžiama Bendrovės organo atsakomybė už pareigos veikti apdairiai ir protingai pažeidimą, kai jis tam tikras funkcijas atlikti deleguoja kitam asmeniui arba pasitiki tam tikra informacija, pateikta kompetentingų asmenų. Tuo tarpu Jungtinės Karalystės teismų praktikoje Bendrovės valdymo organo narys, turintis teisę deleguoti kai kurias jam priskirtas funkcijas, privalo prižiūrėti, kaip tos funkcijos atliekamos, netgi jei žemesniais pagal rangą asmenimis, kuriems deleguojamos funkcijos, yra pasitikima¹¹⁰.

4.2. lojalumas ir konfidencialumas

Lojalumo principas reiškia, kad Bendrovės valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus Bendrovės organų sprendimus. Lojalumo pareiga taip pat reiškia, kad Bendrovės organai turi rūpintis Bendrovės gerove ir siekti įgyvendinti jos tikslus. Pagrindinis

¹⁰⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 148.

¹¹⁰ Greičius R. Įmonių vadovų fiduciarinių pareigų samprata ir taikymas praktikoje // Teisės problemos. 2004, Nr. 1(43). P. 60.

tarptautinio pripažinimo principas, kurio privalo laikytis kiekvienas Bendrovės organo narys – lojalumas santykiuose su Bendrove, kurios interesais jis veikia. Lojalumo principas, kaip teigia J.S. Johnsonas, yra pagrindinis ir vienintelis būdas kovojant prieš absoliučią valdžią amerikietiškoje Bendrovėje¹¹¹.

Lojalumo pareiga yra glaudžiai susijusi su prievole neatskleisti konfidencialios informacijos. Ši pareiga reiškia, kad Bendrovės valdymo organas ir jo nariai turi elgtis taip, kad informacija, sudaranti komercinę, gamybos ar profesinę paslaptį, nebūtų atskleista kitiems asmenims. Negalima atskleisti ir tokios informacijos, kuri suteiktų trečiajam asmeniui kokių nors privalumų prieš Bendrovę. Su kiekvienu Bendrovės organu ar jo nariu turėtų būti sudaroma konfidencialumo sutartis, kurioje būtų detalios nurodyta, kokia informacija ir kas laikoma konfidencialumo pareigos pažeidimu bei numatytos aiškios baudos už pareigos pažeidimą¹¹².

Dažnai akcininkai neatkreipia dėmesio į konkuravimo ir konfidencialios informacijos apsaugos klausimus Bendrovės organui ar jo nariui baigus dirbti Bendrovėje. Patartina, jau skiriant asmenį vadovu sudaryti su juo sutartis dėl konfidencialios informacijos apsaugos, nekonkuravimo ir nustatyti, kokia veikla vadovas negali užsiimti nutraukęs darbą Bendrovėje, aptarti, kokia bus mokama kompensacija už susilaikymą nuo konkuruojančios veiklos ir pan¹¹³.

Anglosaksų valstybėse lojalumo pareigos turinys daugiausia atskleidžiamas teismų praktikoje. JAV lojalumo pareiga išaiškinta, kaip pareiga nesinaudoti Bendrove savo asmeniniams siekiams įgyvendinti. Japonija pareigą būti lojaliam sieja su pareiga elgtis rūpestingai. Ispanijos aktuose teigiama, kad pareiga būti lojaliam apima pareigą nesinaudoti Bendrovės vardu, einamomis pareigomis sudarant sandorius asmeninei naudai gauti, kad Bendrovės organas ar jos narys privalo informuoti kitus organus esant bet kokiam interesų konfliktui ir susilaikyti nuo atitinkamo sprendimo priėmimo ar sandorio sudarymo. Bendrovės organas turi aktyviai dalyvauti Bendrovės valdyme, nepritari įstatymams prieštaraujantiems sprendimams, Bendrovės įstatams ar interesams.

Lojalumo pareigos turi būti laikomasi ne tik Bendrovės, bet ir akcininkų, kreditorių, darbuotojų ir visos visuomenės atžvilgiu.

4.3. interesų konflikto vengimas

¹¹¹ Дедов Д.И. Конфликт интересов. - Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 93.

¹¹² Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Juristas. 2005, Nr. 1. P. 9.

¹¹³ Dauskurdas V., Adamonis K., Lapėnas S., Lapienis V.J. Įmonės vadovo atsakomybė – apskritojo stalo diskusija // Juristas. 2004, Nr. 9. P. 15.

Bendrovės valdymo organo nario pareigų ir jo asmeninių interesų priešpriešą teisės aktai įvardija kaip interesų konfliktą. Pareiga vengti interesų konflikto reiškia, kad Bendrovės organai ir jų nariai turi vengti save pastatyti į tokią padėtį, kur jiems reiktų rinktis tarp savų interesų ir Bendrovės interesų. D.I.Dedov teigia, kad interesų konfliktas gali atsirasti ne tik tarp Bendrovės ir jos vadovo, kuris atstovauja Bendrovei santykiyje su kitais asmenimis, bet ir tarp Bendrovės bei kitų Bendrovės organų ar net akcininkų, kurie gali vienaip ar kitaip prisidėti prie Bendrovės intereso formulavimo (priimant sprendimus)¹¹⁴.

Visų pirma, Bendrovės valdymo organas privalo elgtis taip, kad toks konfliktas neatsirastų. Antra, jeigu toks konfliktas kyla, Bendrovės organo narys privalo nedelsdamas pranešti apie tokio konflikto atsiradimą. Apie konfliktą galima pranešti kitiems Bendrovės valdymo organo nariams arba Bendrovės dalyviams jų susirinkime. Pranešti būtina per protingą laiką. Štai Bendrovės valdybos narys privalo nedelsdamas raštu pranešti Bendrovės organams apie sudarytus sandorius su Bendrove, taip pat privalo pranešti jį renkančiam organui apie einamas pareigas kitose Bendrovėse.

Bendrovės valdymo organas ar jo narys privalo pranešti apie interesą, atsiradus pirmai galimybei. Tai gali būti padaroma per susirinkimą, skirtą svarstyti sudaromos sutarties sąlygas, arba per susirinkimą, kai Bendrovės valdymo organas ar jo narys įgyja interesą sudaryti atitinkamą sutartį. Taigi, yra manoma, jog raštiško pranešimo šiuo atveju neužtenka ir apie interesą turi būti pranešama atitinkamo Bendrovės valdymo organo narių susirinkime.

Bendrovės priežiūros ir valdymo organo narys turėtų susilaikyti nuo balsavimo, kai balsuojant priimami sprendimai dėl sandorių ar kitokių klausimų, su kuriais jis susijęs asmeniniu ar dalykiniu interesu.

L.Skibarka teigia, kad norint užtikrinti veiksmingą interesų konfliktų prevenciją ir priežiūrą, rekomenduotina Bendrovės įstatuose, pareiginiuose nuostatuose ar kituose dokumentuose nustatyti, kaip turi būti informuojama kitiems Bendrovės organams, jų nariams ar dalyviams apie sudaromus sandorius, sukeliančius interesų konfliktą.¹¹⁵ Trakim, norint konkrečiau apibrėžti, kaip Bendrovės vadovas turėtų informuoti apie interesų konfliktą, būtų galima nustatyti pareigą informuoti ir valdybos narius ir akcininkus, nes gali atsitikti taip, kad pirmieji, tai yra Bendrovės valdybos nariai, taip pat gali neišvengti interesų konflikto.

¹¹⁴ Дедов Д.И. Конфликт интересов. - Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 41.

¹¹⁵ Dauskurdas V., Adamonis K., Lapėnas S., Lapienis V.J. Įmonės vadovo atsakomybė – apskritojo stalo diskusija // Juristas. 2004, Nr. 9. P. 14.

Rusijoje yra numatytas draudimas Bendrovės atstovams sudaryti sandorius su pačiais savimi arba su kitomis Bendrovėmis, kurios atstovais jie taip pat yra, kadangi interesų konfliktas būtų neišvengiamas¹¹⁶.

Neretai susidaro tokia situacija, kai Bendrovės vadovas yra ir tos Bendrovės akcininkas, tokiu atveju Bendrovės vadovo pareigos tampa neaiškios ir neapibrėžtos, tai yra jos nebėra atskirtos nuo asmens – Bendrovės akcininko – veiklos. Dažnai tokiu atveju vieninteliu Bendrovės vadovo interesu tampa interesas, veikti tik savo naudai, nors pagal įstatymą jis privalo veikti kaip fiduciaras (fiduciaras privalo veikti vadovaudamasis ne savo, o kito asmens interesais) Bendrovės, kuriai vadovauja, atžvilgiu¹¹⁷. Tokie klausimai ypač svarbūs mažose Bendrovėse, kur akcininkai dažniausiai yra ir valdybos ar administracijos nariai, ir Bendrovės direktoriai.

Panagrinėkime Bendrovės vadovo ir akcininko sutapimą. Jungtinės Karalystės teorija ir praktika Bendrovės direktoriams draudžia turėti savo Bendrovės akcijų, nes atsiranda didesnė tikimybė, kad tokiu atveju jis veiks savo privačių interesų bei Bendrovės labui. Ispanijos įstatymai numato, kad Bendrovės vadovas negali būti Bendrovės akcininkas, tačiau išimtis gali būti padaryta, jei Bendrovės įstatai reikalauja, kad vadovas turėtų nustatytą kiekį akcijų. Prancūzijos teisė, priešingai, nustato reikalavimą direktoriams turėti Bendrovės akcijų ne mažiau nei suteikiama teisė balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime.¹¹⁸ Prancūzijoje manoma, kad šiuo atveju tikėtina, jog Bendrovės akcininko ir Bendrovės valdytojo interesai sutaps. Štai LAT teisėjų kolegija yra konstatavusi, kad kai Bendrovės valdymo organai veikia esant interesų konfliktui, yra pakankamas pagrindas pripažinti tokius veiksmus nesąžiningais ir neteisėtais.¹¹⁹

Jungtinėje Karalystėje direktoriai turi atsiskaityti Bendrovei dėl menkiausios naudos kurią gavo sau naudodami Bendrovės nuosavybę. Jeigu direktoriai nusiperkama Bendrovės išleidžiamas akcijas už mažesnę nominalią vertę, po to jie turi Bendrovei sumokėti skirtumą, kuris gavosi pardavus minėtas akcijas. Jeigu direktorius gauna dovanų pinigų ar akcijų iš Bendrovės steigėjų ar kitų asmenų, jis taip pat turi dėl to atsiskaityti Bendrovei. Visa šita yra dėl to, kad visais minėtais atvejais laikoma, jog įvyksta interesų konfliktas. Be to, tuo atveju, kai bendrovės vadovas savo vardu sudaro sandorį, apie kurį sužinojo atlikdamas direktoriaus pareigas Bendrovėje, turi atsiskaityti Bendrovei dėl šiuo sandoriu gautos naudos netgi tuo atveju, jeigu jis gali įrodyti, kad pati Bendrovė nesiekė sudaryti to sandorio.

¹¹⁶ Дедов Д.И. Конфликт интересов. - Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 46.

¹¹⁷ Greičius R. Ko negali įmonės vadovas // Juristas. 2004, Nr. 7-8. P. 42.

¹¹⁸ Greičius R. Įmonių vadovų fiduciarinių pareigų samprata ir taikymas praktikoje // Teisės problemos. 2004, Nr. 1(43). P. 62.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-10-09 nutartis, bylos Nr. 3K-3-945/2000.

Žinant tai, kad užbėgti interesų konfliktui už akių yra labai sudėtinga, galima būtų numatyti, kad Bendrovės organų nariai informuotų Bendrovę apie: a) kitas Bendroves, kuriose jie valdo 20 % ir daugiau balsavimo teisę turinčių akcijų; b) Bendroves, kurių valdymo organuose jie užima pareigas; c) žinomus vykdomus arba numanomus sandorius, kuriuose jie gali būti pripažinti suinteresuotais asmenimis.¹²⁰

4.4. juridinio asmens turto nenaudojimas

Juridinio asmens valdymo organo narys negali painioti juridinio asmens turto su savo turtu arba naudoti jį bei informaciją, kurią jis gauna būdamas juridinio asmens organo nariu, asmeninei naudai ar naudai trečiajam asmeniui gauti, be juridinio asmens dalyvių sutikimo.¹²¹ Jungtinė Karalystė numato tokius atvejus, kai gaunama asmeninė nauda pasinaudojant Bendrovės turtu, yra galima: 1) kai toks Bendrovės turto panaudojimas buvo pasiūlytas pačios Bendrovės ir ji davė leidimą rezoliucijos forma; 2) kai toks leidimas buvo gautas Bendrovės direktorių susirinkimo, su sąlyga, kad tai neprieštaraus Bendrovės steigimo dokumentams ir kt.¹²² LR CK 2.87 str. taip pat numatoma galimybė Bendrovės organo nariui sudaryti sandorį su juridiniu asmeniu, kurio organo narys jis yra, tačiau apie tokį sandorį jis privalo nedelsdamas pranešti kitiems juridinio asmens organams. Bendrovės organo narys negali sudaryti sandorio dėl Bendrovės turto perleidimo pačiam sau, jeigu jis tuo metu yra Bendrovės atstovas.

Paprastai Bendrovės turtas naudojamas asmeniniams interesams, kai: 1) mokami atlyginimai ir išėtinės kompensacijos; 2) teikiama informacija; 3) sudaromos disponavimo sutartys; 4) sandoris sudaromas su pačiu savimi.¹²³

Taigi, juridinio asmens valdymo organo narys negali painioti Bendrovės turto su savo turtu. Bendrovės organo narys negali pasisavinti verslo galimybių, apie kurias sužinojo dirbdamas Bendrovėje, nes netgi informacija yra laikoma Bendrovės turtu.

Tuo atveju, kai sudaromas sandoris dėl Bendrovės turto pardavimo už akivaizdžiai mažesnę kainą, ar sudarytas sandoris yra visiškai nereikalingas ar nenaudingas Bendrovei – galima daryti išvadą, kad jis prieštarauja Bendrovės interesams, kad Bendrovės organas ar jos narys veikė ne Bendrovės naudai ir neteisingai panaudojo Bendrovės turtą.

¹²⁰ Дедов Д.И. Конфликт интересов. - Москва: Волтерс Клувер, 2004. С. 43.

¹²¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.

¹²² Кибенко Е.Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. – Киев: Юстиниан, 2003.С. 223.

¹²³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 187.

Interesų konfliktas gali kilti tuo atveju, kai Bendrovės organo narys, kuriam turi būti mokamas atlyginimas, pats jį sau pasiskiria. Žinoma, jam yra aktualu gauti kuo didesnę atlyginimą. Tokiu atveju, susikerta bendrovės organo interesas gauti kuo didesnę atlyginimą ir jo pareiga veikti Bendrovės labui. Bendrovės organo nario gaunamas per didelis atlyginimas gali lemti tai, kad Bendrovės organo narys bus pripažintas kaltu dėl netinkamo Bendrovės turto naudojimo. Tokiu atveju galėtume pasinaudoti Jungtinėje Karalystėje naudojama praktika, kad Bendrovėse turi būti saugomos visos darbo sutarčių kopijos su Bendrovės organais ar jų nariais tam, kad su jomis galėtų susipažinti Bendrovės akcininkai. Akcininkai, matydami, kad direktoriui yra numatytas per didelis atlyginimas, galėtų kreiptis į teismą.

IŠVADOS

- Vienareikšmiškai nusakyti, kas yra juridinis asmuo yra sudėtinga, kadangi jis pasireiškia labai įvairiomis formomis: a) nuo begalės privačiųjų iki viešųjų juridinių asmenų; b) nuo vieno ar kelių asmenų įsteigto juridinio asmens iki juridinio asmens, kuris gali turėti daugiau nei pora šimtų steigėjų. Iš vienos pusės, jie visi kai kuriasi (bendraisiais) bruožais yra panašūs, tačiau tuo pačiu ir labai skirtingi.

- Lietuvoje nėra tiesioginio akcinių bendrovių ir uždarytųjų akcinių bendrovių apibrėžimo. Jos tiesiog apibūdinamos tam tikrais požymiais, tokiais kaip įstatinio kapitalo dydis, akcininkų skaičius, su kokiomis akcijomis ir kaip jos turi dalyvauti vertybinių popierių rinkoje, ir pabrėžiama, kad jos yra pačios populiariausios iš verslo organizavimo formų.

- Bendrovės dalyviai yra akcininkai (tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys), turintys Bendrovės akcijų ir dalyvaujantys Bendrovės akcijų jiems suteikiamų (turtinių ir neturtinių) teisių pagalba Bendrovės veikloje, įgyvendindami, saugodami ir gindami savo bei Bendrovės interesus.

- Akcininkas turi teisę į dividendą, tačiau ši jo teisė nėra apsaugota netgi tuomet, kai Bendrovė dirba pelningai, kadangi dėl dividendų paskyrimo ir paskirstymo sprendžia visuotinio akcininkų susirinkimo dauguma, o ši dauguma ne visuomet yra suinteresuota gauti dividendą. Kartais ji turi kitų interesų. Siekiant apginti smulkiuosius akcininkus, būtų galima numatyti galimybę steigiant Bendrovę, jos įstatuose, nustatyti minimalų privalomąjį dividendą akcininkams.

- Akcininkai, naudodamiesi pirmumo teise įsigyti Bendrovės naujai išleidžiamas akcijas ar Bendrovės akcininkų parduodamas akcijas, turi galimybę išsaugoti savo procentinę dalį Bendrovės kapitale (nuo to priklauso jo įtaka Bendrovės kontrolėje) ir apsaugoti nuo nepageidaujamų trečiųjų asmenų ar akcininkų skaičiaus didėjimo Bendrovėje.

Lietuvoje nėra reglamentuotas išankstinio atsisakymo pasinaudoti pirmumo teise įsigyti parduodamas ar naujai išleidžiamas Bendrovės akcijas, institutas.

- Akcininkas turi teisę kreiptis į teismą: dėl neteisėtais vadovo ar valdybos narių veiksmais Bendrovei padarytos žalos atlyginimo, dėl Bendrovės organų sprendimų negaliojimo, dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo, dėl akcininko teisės gauti informaciją, dėl nuginčijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu, dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, dėl priverstinio akcijų pardavimo ar nupirkimo ir kt.

- Informacijos gavimo teisė yra ribojama priklausomai nuo turimo akcijų Bendrovėje skaičiaus, tačiau tokiu būdu yra apsaugoma pati Bendrovė ir jos akcininkai nuo informacijos ar

komercinės / gamybinės paslapties pasklidimo tarp trečiųjų asmenų, kas galėtų sukelti neigiamas pasekmes, tokias kaip konkurentų sustiprėjimas, klientų praradimas, pelno sumažėjimas ir kt.

- Akcininkas turėdamas teisę dalyvauti ir balsuoti Bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime (tiek pats, tiek perleisdamas šią teisę pagal įgaliojimą ar balsavimo sutartį trečiajam asmeniui) sprendžia Bendrovės reikalus.

- Įvairiose valstybėse vyrauja skirtingos bendrovių valdymo struktūros, tuo tarpu Lietuvoje valdymas gali turėti net 4 grandis, t.y. vienasmenio ir kolegialaus valdymo organų, visuotinio akcininkų susirinkimo bei stebėtojų tarybos. Tačiau valdymo organais yra laikomi tik vadovas ir valdyba, o visuotinis akcininkų susirinkimas laikomas atstovaujamoju organu, stebėtojų taryba – prižiūrimuoju organu.

- Visuotinis akcininkų susirinkimas turi teisę spręsti svarbiausius Bendrovės klausimus ir įtakoti Bendrovės veiklą (keisti įstatus, reorganizuoti, mažinti / didinti įstatinį kapitalą, ir kt.). Stebėtojų tarybos teisės ir pareigos yra susijusios su Bendrovės ir jos organų bei narių veiklos priežiūra. Valdyba ir Bendrovės direktorius yra Bendrovės valdymo organai, tačiau skirtumas tarp jų yra tas, kad Bendrovės direktoriaus teisės ir pareigos yra susijusios su Bendrovės kasdienės veiklos organizavimu ir kasdinių Bendrovės klausimų sprendimu bei atstovavimu santykiuose su trečiaisiais asmenimis, o valdybos teisės ir pareigos yra susijusios su Bendrovės klausimais, kurie įgyvendinami per ilgesnį laikotarpį (pavyzdžiui, Bendrovės veiklos strategijos tvirtinimu). Visi paminėti Bendrovės organai yra tarpusavyje susiję, nes: a) vieni yra atskaitingi kitiems; b) sprenddami kai kuriuos klausimus privalo gauti kitų organų pritarimus; c) savo sprendimais vieni organai gali įtakoti kitų organų veiklą ir kt. Visi Bendrovės organai turi vieną tikslą – veikti geriausiaisiais Bendrovės interesais.

- Bendrovės akcininkai ir Bendrovės organai bei jų nariai turi skirtingų pareigų bendrovei bei vieni kitiems, ir tuo pačiu bendrų pareigų. Bendromis pareigomis laikomos: veikti sąžiningai ir protingai (t.y. apdairiai, rūpestingai, su geriausiaisiais ketinimais, pagrįstai, atidžiai ir pan.), lojalumas (veikti Bendrovės interesais ir tikslais) ir konfidencialumas (saugoti komercinės/gamybinės ir kitokias Bendrovės paslaptis net ir išėjus iš Bendrovės), interesų konflikto vengimas (vengti, o jau atsiradus interesui, pranešti apie tai kitiems Bendrovės organams ar jų nariams ir stengtis pasišalinti) bei juridinio turto nenaudojimas (nepainioti, pirmiausia, su savu turtu, nešvaistyti, nesielgti su juo neatsakingai, neapdairiai ir siekiant naudos sau), kurios glaudžiai susijusios su pagrindiniais civilinės teisės principais, kurių taip pat turi laikytis civilinių teisinių santykių subjektai.

LITERATŪRA

Norminė literatūra:

1. Akcinių bendrovių įstatymo 1, 57 ir 72 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 71-2706.
2. Akcinių bendrovių įstatymo 13, 15, 24, 34, 39, 44, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 60 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo, Įstatymo papildymo 45(1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 63-2378.
3. Akcinių bendrovių įstatymo 2, 7, 8, 9, 12, 18, 20, 32, 34, 37, 45, 58 straipsnių, septintojo skirsnio pavadinimo, priedo pakeitimo ir papildymo bei 36 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3252.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 33.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. – 2000, Nr.82.
6. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 31-1010.
7. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 31-1012.
8. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 4-24.
9. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. – 2007, Nr.17-626.
10. 2001-10-08 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuso // 2004 Specialusis leidimas – 2004-12-30. Nr. 1.
11. 1976-12-13 Antroji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo 77/91/EEB // 2004 Specialusis leidimas – 2004-12-30. Nr. 1.

Specialioji literatūra:

Lietuvių kalba

12. Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999.

13. Driukas A., Jokūbauskas Č., Koverovas P. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004.
14. Edwards V. Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vilnius: Eugrimas, 2002.
15. Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
16. Kiršienė J., Pakalniškis V., Juškytė R., Vaitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
17. Keinys S. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
18. Kanonovič A. Bendrovių valdymas, akcininkų susirinkimai, vertybiniai popieriai. – Vilnius: VU leidykla, 2001.
19. Kuzavinis K. Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
20. Mikuckienė V. Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai: soc. mokslai: teisė (01 S) / Mykolo Romerio universitetas. – V., 2007.
21. Mikelėnas V., Keserauskas Š. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
22. Mikelėnas V. Civilinė teisė. – Kaunas: Vėjusia, 1998.
23. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. – Vilnius: Justitia, 2004.
24. Pakalniškis V., Vaitkevičius P., Juškytė R., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
25. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005.
26. Vaitkevičius V., Vėlyvis S., Mikelėnas V., Vileita A. ir kt. Civilinė teisė. – Vilnius: Vėjusia, 1997.
27. Vasarienė D. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
28. Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): soc. mokslai: teisė (01 S) / Mykolo Romerio universitetas. – V., 2006.

Anglu kalba

29. Boros E., Duns J. Corporate law. - New York: Oxford university press, 2008.
30. Dejonghe W., Van de Voorde W. M&A Belgium. International Competition Law Series. Kluwer Law international, 2001.
31. Dine J. Company law. – Macmillan, 1994.
32. Emanuel S. Emanuel Law Outlines, Inc. – New York, 1992.

33. Keenan D. Company law. – Pearson Longman, 2002.
34. Keenan D., Riches S. Business law. - Pearson Longman, 2005.
35. Kelly D., Holmse A. Business law. - London: Cavendish Publishing Limited, 1994.
36. Peraklis E. Rights of Minority Shareholders, XVIth Congress of the International Academy of Comparative Law. – Brisbane, 2002.
37. Sheikh S., Rees W. Corporate Governance and Corporate Control. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995.
38. Talbot LE. Critical Company Law. – Great Britan: Routledge Cavendish, 2008.

Rusų kalba

39. Бузбах В.В., Пучинский В.К. Гражданское и торговое право зарубежных стран. - Москва: МЦФЭР, 2004.
40. Виканский О.С., Голиченков А.К. и другие. Гражданское право. Том I. Общая част. – Москва: Волтер Клувер, 2004.
41. Дедов Д.И. Конфликт интересов. - Москва: Волтерс Клувер, 2004.
42. Долинская В.В. Акционерное право: основные положения и тенденции. - Москва: Волтерс Клувер, 2006.
43. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии. – Киев: Юстиниан, 2003.

Periodiniai leidiniai:

44. Bitė V., Kiršienė J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas // Jurisprudencija. 2008, Nr. 5(107).
45. Dauskurdas V., Adamonis K., Lapėnas S., Lapienis V.J. Įmonės vadovo atsakomybė – apskritojo stalo diskusija // Juristas. 2004, Nr. 9.
46. Greičius R. Įmonių valdymas Europos bendrovių teisės reformos kontekste // Teisės problemos. 2003, Nr. 4(42).
47. Greičius R. Įmonių vadovų fiduciarinių pareigų samprata ir taikymas praktikoje // Teisės problemos. 2004, Nr. 1(43).
48. Greičius R. Ko negali įmonės vadovas // Juristas. 2004, Nr. 7-8.
49. Kiršienė J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
50. Kiršienė J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23).

51. Kiršienė J. Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55(47).
52. Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija. 2004, Nr. 55(47).
53. Krivka E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje // Jurisprudencija. 2006, Nr. 4(82).
54. Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (3) // Juristas. 2006, Nr. 12.
55. Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (2) // Juristas. 2006, Nr. 11.
56. Makaraitytė G. Smulkiųjų akcininkų teisių gynimas (1) // Juristas. 2006, Nr. 10.
57. Meškys L. Juridinių asmenų administracinė atsakomybė: kaltės nustatymo problemos ir sprendimo būdai // Jurisprudencija. 2006, Nr. 4(82).
58. Misius R. Privalomas smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimas // Juristas. 2004, Nr. 7-8.
59. Ščukas L. Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimas // Juristas. 2005, Nr. 2.
60. Ščukas L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė // Juristas. 2005, Nr. 1.
61. Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija. 2008, Nr. 8(110).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarys:

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-06-20 nutartis, bylos Nr. 3K-3-356/2008.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-17 nutartis, bylos Nr. 3K-3-171/2008.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-03-03 nutartis, bylos Nr. 3K-3-135/2008.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-11 nutartis, bylos Nr. 3K-3-73/2008.
66. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2007-12-14 nutartis, bylos Nr. 3K-3-464/2007.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-03-26 nutartis, bylos Nr. 3K-3-238/2007.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-09-18 nutartis, bylos Nr. 3K-3-486/2006.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-09-13 nutartis, bylos Nr. 3K-3-483/2006.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005-02-07 nutartis, bylos Nr. 3K-3-16/2005.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-03-24 nutartis, bylos Nr. 3K-3-228/2004.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-11-05 nutartis, bylos Nr. 3K-3-1057/2003.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002-09-17 nutartis, bylos Nr. 3K-3-801/2002.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-10-09 nutartis, bylos Nr. 3K-3-945/2000.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000-03-29 nutartis, bylos Nr. 3K-3-383/2000.

Juridinio asmens dalyviai ir organai, jų teisės ir pareigos

Renata Pivoriūnienė

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: juridinis asmuo, bendrovė, akcininkas, visuotinis akcininkų susirinkimas, teisės ir pareigos, konfidencialumas, interesų konfliktas.

Akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės yra vienos iš populiariausių verslo organizavimo formų. Yra svarbu, kaip jų dalyviai ir organai įgyvendina jiems suteiktas teises bei atlieka pareigas ir kokios jos yra. Bendrovės organai veikia įgyvendindami Bendrovės interesus.

Šiame magistro baigiamajame darbe, kurio tema – „Juridinio asmens dalyviai ir organai, jų teisės ir pareigos“, apibūdinamos akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės bei atskleidžiamos jų dalyvių ir organų teisės, pareigos. Analizuojamos akcininkų turtinės ir neturtinės teisės. Aptariamos Bendrovės organams įstatymų numatytos teisės ir pareigos bei bendrosios pareigos, tokios kaip interesų konflikto vengimas, veikimas sąžiningai, protingai ir kt.

Bendrovės akcininkai turi tokias teises, kaip gauti pelno dalį, disponuoti akcijomis, kreiptis į teismą, gauti informaciją, dalyvauti ir balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime ir kt. Bendrovės organai sąveikauja tarpusavyje sprenddami Bendrovės klausimus ir turi būti suinteresuoti teisinga ir efektyvia Bendrovės veikla, tačiau tuo pačiu turi skirtingas teises ir pareigas.

Šie aspektai yra nagrinėjame ne tik teoriniame lygmenyje atskleidžiant teisininkų mintis, bet ir praktiniame lygmenyje pateikiant teismų sprendimus. Darbe remtasi R.Greičiumi, V.Mikelėnu, J.Kiršiene, A.Tikniūte ir kitais lietuvių teisininkų darbais bei rusų, amerikiečių ir kitų valstybių autorių darbais.

Sharers and organs of juridical persons, their rights and obligations

Renata Pivoriūnienė

SUMMARY

Key words: juridical person, company, joint-stock company, closed joint-stock company, stockholder, general meeting of stockholders, rights and obligations, confidentiality, the conflict of interests.

Joint-stock companies and closed joint-stock companies are the most popular forms planning business. It is important what rights and obligations their sharers and organs have, how they implement their rights and do obligations. The organs of company act implementing interests of the company.

In this master work, which theme is „Sharers and organs of juridical persons, their rights and obligations“, we will describe joint-stock companies and closed joint-stock companies, educe the rights and obligations of their sharers and organs. It is analyzed interests and non interests of the stockholders. It is disputed the rights and obligations which are designed for the organs of the company by the law and some general obligations such as the conflict of interests, acting honestly, reasonably and etc.

The organs of company have such rights as get the part of benefit, dispose the stocks, go to law, participate and vote in the general meeting of stockholders and etc. The organs of company cooperate dealing the questions of the company and must be interested to the effective and correct work of the company, however they have different rights and obligations at the same time.

Moreover, these questions are analyzed not only in theoretical level revealing lawyer's point of view, but also in practical level reviewing court rulings. There were used works of R.Greičius, V.Mikelėnas, J.Kiršienė, A.Tikniūtė and other works of lithuanian lawyers, russian, american authors in this work.